

ERDÉLY

TRISTAS

MURDOMGYI

ES

NÉPRAJZI FOLYÓIRAT



AZ

ERDÉLYRÉSZI KÁRPÁT-EGYESÜLET

HIVATALOS ÉRTESETŐJE.

KOLOZSVÁR.

1898. MÁRCZ. - ÁPR. IV. évf. 3 - 4. SZÁM.

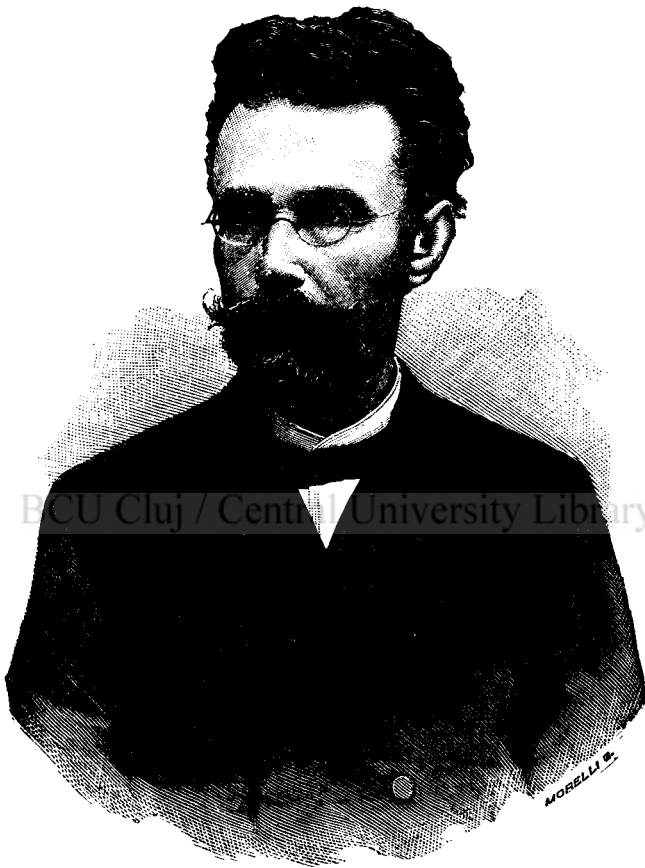
CSATÓ JÁNOS.

— Az E. K. E. alsó-fehérvármegyei osztályának elnöke. —

Alsó-Fehérvármegye alispánja és az E. K. E. alsó-fehérvármegyei osztályának elnöke jeles florista és zoologus, született Alvinczen, Alsó-Fehérvármegyében, 1833 április 6-án. Gimnazialis tanulmányait Nagy-Szebenben végezte. 1849. év tavaszán, még be sem tölté 16-ik évét, Brassóban a székely határezredbe állott s Gál Sándor ezredes és Bem tábornok főparancsnoksága alatt a Székelyföldön az 1849. év nyarán lefolyt csaknem valamennyi ütközetben jelen volt. Az alkotmányos küzdelem lefolyása után kantai birtokán telepedett meg és gazdálkodott. E mel-

lett a természettudományok, különösen az ornitológia és florisztika tanulmányozására fordította minden idejét, s madár gyűjteménye (3000 db.) a Magyar Nemzeti Muzéumé után hazánkban a leggazdagabb, növény gyűjteménye pedig meghaladja a 60,000 példányt. A bécsi, párisi és londoni muzeumokat is tanulmányozta. A növény és madár csereegyesületeknek számos erdélyi növény és állat ritkaságot nagy számban küldözött. 1861-ben, az alkotmány részben való visszaállítása után, szolgabíró lett, de nyolcz hónap múlva leköszönt. 1873-ban a megyei főjegyzői, és 1874-ben már a diszes alispáni székbe emelte a közbizalom s azóta tisztujítások alkalmával mindannyiszor közfelkiáltás útján maradt állásában. 1885-ben ő Felsőége a közigazgatás terén szerzett érdemeiért királyi tanácsos czimmal tüntette ki. A Kir. M. Term. Tudományi társulat tiszteletbeli tagjának választotta meg. A Budapesten 1891. tartott nemzetközi ornitológiai kongresszus egyik alelnöke volt, 1894-ben pedig Csáky Albin gr. miniszter által a magyar Ornitológiai központ tiszteletbeli tagjává neveztetett ki. Zoológiai és botanikai értekezései a hazai és külföldi tudományos folyóiratokban jelentek meg. Elnöke az alsó-fehérvármegyei tört., régészeti és természettudományi társulatnak, és egyhangu lelkesedéssel elnökévé választatott 1892. márczius havában az E. K. E. alsó-fehérvármegyei osztályának is. Az erdélyi részekben a vármegyei osztályoknak aligha volt szerencsésebb választása mint ez. Kora ifjuságától, mondhatni gyermekkorától kezdve rajongó szeretettel csüngvén az örök nagy természetnek, nincs Erdélynek egyetlen szebb pontja, egyetlen meredek havasa, melyet ő, mindenütt gyűjtve, figyelve és tanulmányozva, be ne járt volna, és pedig *gyalog*. Lelkesültségét átöntötte a Kárpát-Egyesület tagjaiba is.

Tömören csoportosulnak körülötte a fejlődésnek indult turistasági eszmék hivei s még nem volt vezetése alatt ki-



CSATÓ JÁNOS,

az E. K. E. alsó-fehérvármegyei csztályának elnöke.

rándulás, mely a sikernek és elismerésnek legszebb koszorúját ne fonta volna neve köré. Páratlan igazság szeretete, előzékeny szives modora és a hivatalosbürön kívül mindannyiszor előtörő szellemes jó kedélye, de legkivált a szépnem iránt tanusított feltétlen lovagias tisztelete meggyezerte úgy az alispán, mint a Kárpát-elnök páratlan népszerűségét hirdetik, s ennek volt köszönhető az a nagyszabásu *detonátai* kirándulás is, mely az osztály életében, kiváló sikerénél fogva, a legszebb lapot tölti be. Legkedvencebb ideálja a híres basalt óriás, a Detonáta aljában egy menedékházat birni, valósítva van, s elnöki buzgalmának köszönhető, hogy a vezetése alatti osztály is e menedékház céljaira rövid idő alatt a tagdíjak érintése nélkül 500 forintot gyűjtött össze és adott át. A vármege szebb kirándulási pontjaihoz vezető utakat jó karba hozatta, az osztály fejlődése és haladásának irányt szabott s ha nagyobb és maradandóbb alkotások a turistaság terén ma még nem fűződhetnek nevéhez, csak azt bizonyítják, hogy az osztály céljai megvalósításánál ennek anyagi helyzetével is számol s általában nem a rohamos ujtásnak, hanem a fokozatos, de biztos fejlődés és haladásnak barátja.

Ujabbán, febr. 9-én a Kir. M. Természettudományi Társulat *Fenichel*-emlékünnepevényén személyesen jelen lévén, meleg szavak kíséretében «negyven éven keresztül megszakitás nélkül folytatott gyűjtéssel szerzett madár- és növénygyűjteményét, valamint családi könyvtárát halála esetére a M. Nemzeti Muzeumnak adományozta.» Ez alkalommal a M. Nemzeti Muzeum nevében *Szalay* Imre igazgató, a Kir. M. Természettudományi Társulat nevében *Szily* Kálmán elnök üdvözölték osztályunk elnökét és e hazafias tett épen aktuálisá teszi, hogy *Csató* Jánost bemutassuk olvasóinknak.

Varró László dr.

SZÉKELY TÖRTÉNETEK ÉS HISTÓRIÁK.

(Az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület udvarhelyvármegyei osztálya első estélyén Székely-Udvarhelyt márczius 23-án tartott felolvasás.)

Irta : Szádeczky Lajos dr.

Midőn Székely-Udvarhelyre, a Kárpát-Egyesület itteni új osztálya első estélyére felolvasás tartására meghivattam, először is azt a kérdést vettem fel magamban, hogyan s *miért* jutottam én ehez a megtisztetéshez.

Nem volt nehéz kitalálnom, hogy először azért, mert az én kolozsvári barátaim az E. K. E. közp. alelnökévé s a kolozsvármegyei osztály elnökévé történt megválasztásukkal megtettek *hivatalos hegymászónak*, s másodsor bizonyosan azért, mert híre kelt, hogy hegymászásból fenmaradt üres óráimban a székelyek történetének kutatásával kurtítom az éjszakáimat és rontom a tudómet és szemeimet — s gondolták az én kedves székely barátaim, hogy egy kicsit vallasuk ki, miknek tart hát minket: *hunoknak-e* vagy *magyaroknak?*

De hát gondoltam én erre: miért nem hívták inkább *Jakab* Elek kedves urambátyámat, a ki meg Udvarhelyvármegye történetének az írója? Talán azért nem, mert ő mint afféle régi 48-as vitéz és sokat tapasztalt „gyükeres“ székely s ha kell, begombolkózott diplomata, nem egy könnyen árúlja el előre gondolatait, ha nem akarja; tehát őt kivallatni nem reméltették?! Bizonyára inkább gondoltak engem, a ki csak afféle tiszteletbeli fogott székely vagyok, vallomásra birni.

De hát, ha nem is Árkádiában születtem, én is rég óta járom Székelyországot, ragadt rám is egy kis székely furfang s inkább tagadok mindent, mint valljak egyet-mást s bajba keverjem magamat.

Mert azzal tisztában vagyok, hogy a székelyek eredetének kérdésével úgy jár a szerencsétlen történetíró, mint a kurucz-labancz világban a szegény drótos tót.

Találkozik egy csapattal, kérdik: mi vagy, kurucz-é, vagy labancz? Rámondja taláломra, hogy kurucz. Jól elverték, mert a kérdezők labanczok voltak.

Találkozik egy másik csapattal. Faggatja ez is, hogy kurucz-e, vagy labancz? Okúlva előbbi balsorsán, most már labancznak vallotta magát. Ezek is megverték, mert ezek már kuruczok voltak.

A harmadik csapatnak már azt felelte, hogy „semmi se nem vagyok, csak szegény tót legény vagyok, fazikakat drótozom!“ Ezek is megverték.

Igy vagyunk a székely történettel is. Valaki megver érte okvetlenül. Ha Attila ivadékának valljuk a székelyeket, megvernek a budapesti Hunfalvy-sták; ha nem azoknak írjuk, megvernek a székelyek. De hogy valaki megver, az az egy bizonyos.

A kérdés csak az lehet, hogy kit vernek meg először: engem-é, vagy *Jakab* Eleket.

Úgy hiszem, hogy ez elsőség dicsőségét mindketten szívesen átengednők a másiknak.

Ez magyarázza meg kettőnk közt nem rég Budapesten történt eme páros-viaskodó beszélgetést.

— Mikor olvassuk Udvarhelyvármegye történetét? kérdi a székely nemzet története írója.

— Mikor olvassuk a székely nemzet történetét? felel rá kérdéssel Udvarhely történetírója.

— Egy évvel később, mint Udvarhelyét!

— Miért később?

— Mert később van a terminusom.

— Az nem lehet. No majd megsürgetem én hirlapilag.¹⁾ Mert mi 1874-ben Mikó Imre gróf lakásán elhatároztuk, hogy a millenniumra meg kell lenni.

— Engem az nem kötelez, csak a mire én 20 év multán 1894-ben vállalkoztam és az 1897-re szól.

Igy hát az én megveretésem egy évvel később következhetik be csak, mert *Jakab* Eleknek 1896-ra van terminusa.

És én ezzel az egy esztendei időnyeréssel vérmes reményeket táplálok. Mert két eset lehetséges. *Jakab* Elek vagy bebizonyítja az Attilától való leszármazást, vagy nem. Ha bebizonyítja, úgy nekem nem kell bizonyítani. Ha nem bizonyítja be, úgy a székely nemzet haragjának villámát neki kell felfogni s én egy esztendő múlva már könnyebben szabadúlok, mert hát a XIX. század végének humanismusa két véráldozatot még Attilának sem fog tán kívánni.

Ez a mi kilátásunk jövődre. De hogy a székely történet kutatásának útja már az adatok összegyűjtésekor sincs mindenütt (mint itt) rózsákkal behintve: azt egy pár episod elbeszélésével akarom illusztrálni, a mi velem székelyföldi vándorlásaim között a valóságban megtörtént.

¹⁾ Azóta meg is tette a *Székely Nemzet* 47., 48. számában, összehordván tücsköt bogarat a székelyek történetírása nagy multjából. *Kanyaró* Ferencz a székely tört. bizottság jegyzője felelt meg neki u. ott az 54. 55. számban.

Voltam már én, mint történetkutató: *adószedők kémje, rablóvezér, éjjeli betörő, tekergő őrnök*, s más efféle méltóságokkal gyanúsított bizonytalan foglalkozású vándorlegény; igaz más részt, hogy bőven volt részem főúri, főispáni s más primori és lófői lakomákban, s a székely-magyar vendégszeretet egyéb nyilatánulásaiban, sőt még feleséget is Siculiában találtam; tehát nem a keserűség, hanem csak a kedélyes visszaemlékezés mondatja el velem emez inkább tréfás, mint szomorú emlékeket itt a székelyek ősi székvárosa diszes mulató közönsége előtt.

A legelső ilyen tréfás emlékem a Székelyföldről, hogy miként voltam én

I.

Az adószedők espionja.

Még 1879-ben történt, midőn először jártam a belső Székelyföldön, hogy egy helyen valami adóbecslő biztosnak néztek a székely dolgok iránt mutatott érdeklődésemért.

A Székely Egylet 1879. szept. 2-án Csikszerdán tartotta évi közgyűlését s meghívta arra a M. Történelmi Társulatot is, a mely szokásos nyári kirándulását akkor éppen Erdélyben tartotta.

A két egyesület tagjai Segesvárról együtt indultak a Székelyföld felé aug. 31-én. Én elődőmmel b. e. *Szabó* Károlylyal és *Deák* Farkassal utaztam egy kocsin. A midőn Héjasfalvát elhagyva a Nagy-Küküllő hidjához a Székelyföld határához értünk, ők tanítottak arra a tréfás népszokásra, hogy itt kavicsot kell tenni az embernek a nyelve alá. Hogy miért, miért nem? biz' én már elfelejtettem. Ha csak itt meg nem tanulom újra.

Kereszturon gr. *Haller* Józsefnél ebédeltünk s estére a székely Rákosmezőn az *aggyagfalvin* keresztül Udvarhelyre értünk. Az estét *Ugron* Gábor vendégszerető házánál töltöttük. Másnap megnéztük Udvarhely nevezetességeit s szept. 2-án indultunk neki a sötét Hargitának Csikszereda felé.

A szept. 3-án ott tartott székely gyűlés után Tusnádra indult a nagy karaván.

Én egyik barátommal külön szakadtam a társaságtól, hogy az alsófalvakban egy kissé körültekintsünk, megnézzük a galambdúczos, tulipános kapukat, egy-két ház belső berendezését, a házi iparcikkeket stb.

Csik-Kozmásan is bementünk egy házba s előadván, hogy magyarországiak vagyunk, először járunk a Székelyföldön, kérésünkre a ázia szony és leánya igen szívesen megmutogatták szőtteseiket, varhottasaikat, magok készítette ünneplő ruháikat. A gazda künn az udvaron szénát rakott a „hijúba“ s munkája végeztével bejőve, a szénaport kezdte kifésülni a hajából s a közben ugyancsak gyanus, sanda oldalpillantásokat vetett „bódogtalan“ feleségére, a ki mindent megmutogat s vet vérszemeket reánk, a kik mindent nagy érdeklődéssel nézegetünk.

Észrevettem, hogy a gazda gyanakszik s megakarván tudni ennek az okát s elosztatni gyanúját, szóba állottam vele s megköszönrem neki is háznépe szívességét.

De instállom szeretettel — szólalt meg végre — nem más végből nézegették-e meg a mi szegénységünket, mert instálom adóval úgy meg vagyunk mi már nyomorítva, hogy csak az a miénk, a mit két kezünkkel összekaparhatunk.

Igyekeztem aztán megnyugtatni, hogy mi nem vagyunk adószedő espionok, hogy ha rajtunk állana, elengednők a mostani adóját is, nem hogy főlebb emelni akarnók. De ő váltig csak azt hajtogatta, hogy adóval már most is erősen meg van nyomorítva, többet el nem bír.

Hanem azért, midőn bucsuzóul egy-két tallérral kivántuk jutalmazni: a pénzt szerény büszkeséggel háritotta el magától, hogy ő arra rá nem szolgált.

Azóta a falusi székely házakba nagyobb óvatossággal lépek be, hogy adószedőnek ne nézzenek; de most sem állhatom meg azért, ha székely faluba kerülök.

Harmadéve Tusnád falujában csináltam egy néhány ilyen házku-tatást s a falusbíró *Bartha* uram házánál olyan házi szőtteseiket s varrottasokat találtunk, hogy szemünk szánk elállott a meglepetéstől. A szép kis *Bartha Brigittát* akkor is a szövőszék előtt találtuk s kérésünkre megmutogatta remek kézi munkáit, de méltán eldicsekedhetett azzal is, hogy ő a sepsi-szentgyörgyi házi ipar tanfolyamot is elvégezte. Munkájából emlékül erővel elvitetett egyet — a feleségemmel; karácsonyra is küldött egy másikat a mi kis házi ipar művésznő székely barátnénk, a kinek emlékét azóta kegyelettel őrizzuk.

Igy keveredik az ember a székely etnografiai tanulmányokkal az *adószedőség* gyanújába s másrésről így ismerkedik meg a székely nép egyik legérdekesebb sajátosságával.

II.

Hogy voltam én rablóvezér?

Még 1884-ben történt, midőn *Békes* Gáspár erdélyi fejedelmi ve-télytárs, a székelyek vezére életrajzát irtam, hogy meg akartam nézni a csatatér-t, a hol az erdélyi fejedelem *Báthory* István megverte *Békes* Gáspárt és az ő s *Andrássy* Péter (a gróf *Andrássyak* őse) zászlai alatt harczolt székelyeket.

Kiszállván a vonatról úgy öt óra tájon egy tavaszi délután az illető falu megálló helyén, kocsi hiányában gyalogosan mentem be a faluba egy közsékely vezetése mellett. A grófi kastélyba igyekeztem először is, a mely 1575. jun. 9. a Békesék főhadiszállása volt s a melynek udvarán a csata után *Báthory* hat elfogott főurat lefejeztetett.

Vezetőmtől megtudtam, hogy a gróf nincs oda haza, de ott van a „gazdája“, az majd megmutatja, a mit látni akarok. Elmondta azt is, hogy milyen nagy gazda ez a „gazda“, most nem rég adott el nyolcz hizott ökröt, párját 400 frtjával. Ez ugyan az én tárgyamhoz nem tartozott, de szükséges tudnivaló a későbbi fejlemények megér-téséhez.

A kastélyba érve gazd'uramat (egy nagy-csizmás, ingújjas fél-művelt falusi gazdát) ujságolvasáson háborgattam meg. Az asztalon ott feküdt a *Budapest*, a legszebb képes magyar ujság, benne lepín-gálva és leírva egy akkor nagy feltűnést keltett nagy-szebeni rabló-gyilkosság az uri rablókkal. Gazda uram épen azt olvasta fel a fele-ségének, midőn én este felé hozzá beállítottam s magamat bemutatva, elmondtam látogatásom célját.

Erősen gyanúsnak és érthetetlennek látszott előttük, hogy ho-gyan lehet valaki olyan bolond, hogy 300 esztendővel ezelőtt történt dolgok után járogat. Még gyanúsabb volt a kérdezősködés, hogy le-hetne-é a kastélyt megnézni, vannak-é benne régi képek, fegyverek stb.?

Nagyon régen volt az a csata, tán igaz se volt. Ő azt nem érte, nem is ott született, csak nyolcz esztendeje van a faluban. Van ugyan a falu határában valami „*Békesi domb*,“ a hol valami csatából halottak vannak eltemetve, de hát ki tudhatja, mi igaz az egész dologból. Nem él már abból az időből senki a faluban, vannak ugyan nálánál öregebb em-berek, azok tán többet tudnak. Itt lakik a faluban a régi gazdatiszt, a ki 24 esztendeig lakott a kastélyban, az tán tud valamit a dologról, menjek ahhoz.

Hát a régi kőgát nyoma a Maroson megvan-e még? Arra menekült a futó sereg, ott hányták be a menekülők az ágyúkat a folyóba. Kérdeztem.

— Hát azt, hogy tudja az úr, járt már itt a faluban?

— Nem jártam én, csak úgy könyvből, írásból tudom.

Ez még gyanúsabb volt, hogy én őt alkonyat tájon a Maros gátjához akarom kicsalni. Nem lehetek igaz járatban.

— Oda már késő van kimenni, volt a felelete.

-- Hát legalább a kastély udvarát mutassa meg— kértem.

Nagy nehezen engedett a kérésemnek: elől bocsátva engem, tiszteltteljes távolban követett, hogy valami baj ne essék.

Aztán az alatt az ürügy alatt, hogy embert rendel, a ki a régi gazdatiszthez elvezet, kiment a konyhába s a feleségével haditanácsot tartott s elhatározták, hogy nem a régi dolgok vonzottak engem oda, de a nyolcz ökor ára s hogy társaim, a rablóbanda, bizonyosan a Maros gátjánál van elrejtözve, azért akartam én őt oda kicsalni s hogy bizonyosan a kastélyt akarjuk kirabolni. Aligha nem ezek lehettek azok is, a kik nem rég a dombon álló grófi sirboltban, az excellenciás úr sirját kifosztották.

Később tudtam meg, hogy a gyanús körülmények egész láncolatában a legerősebb az volt, hogy a szomszéd faluban nem régen egy, valószínűleg jux-ból, levelet kaptak, írt hogy nem sokára 12 úri rabló érkezik oda Bécsből az ottani grófi kastély kifosztására. Szemmel is tartatták néhány napig csendőrök által a vasúton érkezőket és a kastélyt s ez az őrzés épen egy pár nappal az én érkezésem előtt szünt meg.

Szóval a gyanúra számtalan okot talált az én gazdám s míg nekem látszólag embert kerestetett, megizente a birónak, a ki épen a régi gazdatiszt volt, hogy rablók vannak a falu körül, egyik itt van nála, küldi hozzá, hogy fogja vallatóra.

És ő ezt annyira hitte, hogy még harmadnap is komolyan beszélte a szomszéd városban olyanoknak, kiktől aztán én is megtudtam. A felesége pedig annyira megijedt, hogy betege lett. A patikárius később is emlegette, mennyi hasznot hajtottam neki akaratlanul.

Elérkezvén a számomra vezetőül kerestetett ember, elbúcsuztam a kedves házigazdától s megindultunk a faluba: én elől, a vezető utánam, kezében vasvillával. Én akkor azt hittem, hogy a kutyák ellen hozta a vasvillát, később (midőn kiderült a titok) tudtam meg, hogy az is tőlem félt.

A bíró udvarán már egy sereg ember álldogált. Azt hittem nap-

számosok, pedig azok is engem vártak. A rablók ellen mozgosított népfelkelés volt.

A nyugalmazott gazdatiszt s most bíró (szintén afféle illiteratus ember) hivatalos komolysággal fogadott s midőn előadtam jövelelem célját s hozzá intézett kérés és kérdéseimet, nem volt tisztában magával, hogy nekem higgyen-é, vagy a gróf gazdájának, a ki megizente, hogy egy gonosz járatban lévő gyanús idegent küld hozzá.

Bevezetett tehát a belső szobába, a hol diplomás ügyvéd fia és a tiszteletes kártyázgató, pipaszó és bor mellett.

Ezek aztán csakhamar megértették, hogy miről van szó s nemcsak hogy szívesen adtak felvilágosítást mindenről, a mit a csatatérről tudni akartam, hanem előszedtek egy csomó régi oklevelet, egy halmaz kutyabőrt, harmadik poharat hozattak s vígan barátkoztak a gyanús idegennel az esti vonat indulásáig.

Az öreg gazda kiment a népet megnyugtató, hogy nincs semmi baj, a falut nem fenyegeti semmi veszedelem, az az éjfű ember valami deákos, irástudó ember, a ki nem pénzt, de régi irásokat keres.

Bizonyította az öreg szavait a szolgálója is, mondván, hogy ő ismeri azt az urfit még abból az időből, mikor ő Vásárhelyt a Telekthékában szolgált s az urfi oda járt — a kisasszonyhoz.

Szegény b. e. apósom évek múlva is szerette emlegetni, (a mit ő az egész kalandban a legérdekesebbnek tartott,) hogy engem az ő egykori szolgálója mentett meg, mint valami őrangyal.

A népfelkelés azonban nehezen akart szétoszlani, mert az atyafiaknak sehogy sem fért a fejükbe a dolog, hogy valaki olyan bolond legyen, hogy 300 esztendő dolgot keressen az ő falujokban. Biz azt kár olyan könnyen elengedni (mondogatták fejcsóválva), mert ha nem is a rablók vezére, legalább is a rablók „espionja.“

III.

A karátosi tanár s a kolozsvári tanyító.

Csikszeredán az első éjet aludtam 1893-ban (Borszék, Ditró, Gyergyó-Szent-Miklós felől megérkezvén) a „Csillag“ vendéglő egyik szobájában.

Hajnalban ugyancsak veri az ablakomat egy erőteljes székely ököl, s stentori hangon harsogja, hogy: tanár úr, tanár úr! keljen fel, induljunk!

— Ki az, mit akar? kérdém álomból felriadva.

- Keljen fel tanár úr, öt az óra!
- Hát minek keljek én föl öt órakor?
- Hát, hogy induljunk Borszékre!
- Nem vagyok bolond, hisz tegnap jöttem onnét.
- Dehogy jött, hisz együtt jöttünk.
- Hát ki maga?
- Én vagyok, Pali bácsi, csak keljen fel tanár úr!
- Hát kit keres maga Pali bácsi?
- No kit, hát a karátosi tanár urat.
- Csak keresse más szobában, mert én kolozsvári tanár vagyok.
- Engedelmet instállok! — s elment a szomszéd ablakra dörmöbölni.

Tanúlságul megjegyeztem emlékezetemben, hogy a Székelyföldön a falusi tanítót *tanár* úrnak hívják.

De nem sokára más tapasztalatot is tettem.

Sepsi-Szentgyörgyről Árkosra és Körispatakra akartam kimenni a Szentkereszthy, Kálnoky- és Apor levéltárak megtekintésére. A piacon kocsit akarok fogadni s kérdem egy ott álló kocsí gazdájától, hogy *maga fiakkeres?*

Azt feleli rá, hogy: *nem keres instálom!*

Azt hitte, azt kérdem, hogy fia keresi?

Látván, hogy nem érti ezt a Bécsből importált szót, inagyarra fordítva kérdem, hogy: *maga szekeres?*

Azt feleli, hogy: nem instálom, én *fiakér* vagyok.

No de legalább megértettük egymást s megfogadtam Körispatakra.

Ott egy lófő székely ismeretlen atyafiához állítottam be, kihez ajánlatom volt, hogy ne rontsak be ajtóstól a főúri kastélyokba. A gazdát az udvaron foglalkozva találtam, bemutatam magam, hogy Szádeczky Lajos kolozsvári egyetemi tanár vagyok, ez s ez közös atyánkfia ajánlatára kerestem fel őt.

Örült a szerencsének, vitt be a feleségéhez s beajánlott illetéken képen, hogy: gyere csak lelkem itt van a Mihály sógora Sz. L. „*kolozsvári tanítót.*“

Megjegyeztem magamnak második tanúlságul, hogy a Székelyföldön az egyetemi tanárt úgy hívják, hogy „*tanítót.*“

Azóta az én karátcsi collegámmal is megismerkedtem.

Most nemrég tudtam meg, midőn a karátosi tanító úr derék tanárjelölt fia a székelyek történetéről hirdetett előadásomra az egyetemen beiratkozott, hogy ő volt az a tanár úr, a kiért engem Pali bácsi Csikszeredán felvert az álmomból.

IV.

Az éjjeli „betörő“, „tekerdő irnok.“

Csikországban történt 1893. nyarán. Beutazván a Székelyföldet, Csikban töltöttem másfél hetet, főkép a gazdag vármegyei levéltár s a szegényes (mert török-tatár dúlások által elpusztult) családi levéltárak átnézésével.

Egyszer egy városi derék úri ember meghív, hogy menjek ki vele falura az ő családi leveleik átnézésére, melyeket ősi udvarházuknál atyja (egy a világgal meghasonlott ősz sas) őriz. Megígértem, hogy majd egyszer kimehetünk. Megvallom, én nem voltam kíváncsi leveleikre, mert még a történeti multu családok levéltáraiban sem kaptam becsesebb dolgokat s onnan még kevésbé reméltem, de hát szívességet örömet teszünk, a kivel lehet.

Egy reggel jelenti, hogy ő megírta az öregnek, hogy ma kimegyünk. Jól van, mondom, délben majd kocsit fogadok (mert arról nem volt gondoskodva) s ebéd után kimehetünk.

Ebédre a törvényszéki elnökhöz voltam hiva (nem ok nélkül említem ezt), onnan indultunk úgy 3—4 óra tájon a néhány órányira fekvő falu felé, utba ejtve Szépvizt, Csik-Szent-Mihályt s megnézve utközben a templomokat s egyéb látnivalókat. Este lett (úgy nyolcz óra, nyáron), mikor az illető faluba, célpontunkhoz érkeztünk.

Az öreget nem láthattuk, mert ő délre várt (a miről én mit sem tudtam) s nem érkezvén, megneheztelt s lefeküdt. A kis gazda, az én meghívó utitársam otthon gazdálkodó öcsce fogadott. Elővették a leveles-ládát és én átnéztem; a székelyek történetére jelentéktelen birtokperek voltak benne. Megmutatták a család egy régi szép kardját, melyről az a monda, hogy Báthory András fejedelemé volt s mikor a Szeben alatt Mihály vajdával szemben vívott vesztett csatából menekülve Csik-Szent-Tamás határában a székely köznép agyonverte, akkor zsákmányolták tőle s úgy került a család birtokába.

Vacsora után (elköltvén a délről maradt olti csukát) visszatértünk Csikszeredára.

Harmadnap (heti vásár lévén) az öreg bejött Csikszeredára s felkereste a törvényszéki elnököt s panaszt tett, hogy jár itt valami „tekerdő irnok“, a ki az ő nagyobbik fiával éjszakának idején betört az ő nemesi curiájába, felforgatta családi leveleit, istentelen kezébe vette ősei szent ereklyeként őrzött kardját, szóval éjjeli betörést követtek el, a miért mindkettőjüket be kell csukni, kisebbik fia (a kit a nyári mun-

ka miatt nem nélkülözhet) mint bűnrészes, laza erkölcei miatt megfenyitendő.

A törvényszéki elnök (a kinek ebédje miatt nem élvezhettük az öreg vendégszeretetét, tehát szintén bünszerző volt) nagy nehezen tudta csak lebeszélni, hogy feljelentő panaszát írásban is be ne adja a „tekergő irnok“ ellen.

Igy voltam én „éjjeli betörő“ Csikországból s csak különös protectionnak köszönhettem, hogy a székely história miatt rabságot nem szenvedtem.

Szinte sajnálom, mert most mint vértanúságot szenvedett mártyr állhatnék itt önök előtt.

Azt is sajnálom, hogy csak a vármegye határszélén, Tusnádon (az Anna-bálon) értesültem a törvényszéknél történt feljelentésemről, mert még egyszer kimentem volna (másodszor már ebédre) az én ismeretlen kedves urambátyámhoz, megismerkedni Csikország legeredibb emberével, a ki maga igazi históriai alak, a mint azt több efféle dolgai is tanusítják.

Hiába kértem a szeretetreméltó főispánt, a tusnádi bál védnökét, hogy fogasson el és visszavetítvén, csukasson be a zsögödi pinczébe (melynek jó boraival az ő vendégszerető asztalánál megismerkedtem): a megsértett jogrendnek (talán borait féltve) nem akart elégtétel szolgáltatni — s menekülni engedett Háromszékbe.

Alig várom, hogy még egyszer Csikba kerüljek s önként jelentkezem, mint „tekergő irnok“, „éjjeli betörő“ az én ismeretlen üldözőmnél, a Székelyföld egyik specialitásánál.

* * *

Ilyen tréfás emlékezetű kalandjaim voltak nekem a Székelyföldön a székelyek története kutatásai között. Még ezek is kedves emlékek, hát még azok, melyek főczélomban elősegítettek. De ezek más lapra tartoznak. Azokat majd elmondom akkor, midőn isten segélyével a székelyek történetét megírandom.

Hányszor eszembe jutottak, látva azt a romlatlan őszerejű székely népet, a Székelyföld határán jeltelen sírban porladozó dicső költők szavai, hogy

Csak nem fajult el még a székely vér,
Minden kis cseppje drága gyöngyöt ér!

Ezt fogom én is hirdetni, kevésbé szép szavakkal, de a történelem bizonyítékainak erejével.

* * *

Ennek a nagy világgal megismertetésére alakult az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület itteni szakosztálya is, melynek ünnepies felavatására gyűltünk itt egybe. Midőn erre elhoztuk a Kárpát-Egyesület központjának és kolozsvármegyei osztályának bajtársi üdvözlét és szerencsekívánátát, szívünkben kívánjuk, hogy a székelyek minden szépért, nemesért hervuló ősi lelkesedése ragadja fel a magasba ez új egyesület zászlaját, mutassa azzal az utat sok százezer utazónak, turistának a Székelyföld kincsei megismerésére.

Mert neked élni kell oh hon s virágozni kell a te legszebb ligetnek, a természet pazar kincseivel oly gazdagon megáldott s népe őseréjével annyi vihart kiállott szép kis Székelyföldnek.

A multban hazánk keleti védőbástyája, a jelenben féltett szemünk fénye, a jövőben reménységünk, erősségünk légy üdvözölve Székelyföld, bátrak hazája, Magyarország drága gyöngye, büszkesége!

KÉPEK A FOGARASI HAVASOKBÓL.

BCU Cluj / Győrke Lajos University Library Cluj

II.

A Szádeczky-tótól a Bulea völgybe.

A nap már jó tova haladt az égen, tán a pihenésre szánt két órát is megpótoltuk. Csak lassan-lassan kezdjük kedvetlenül szétszedni a sátrat s mindent felrakásra kész állapotba helyezni. Célunk elérésére két ut is áll rendelkezésre, ha a zerge járásra alkalmas helyet utnak kereszteljük. Nagyon változott idefönn az igényünk, átalakult az utról való fogalmunk, ha nem kell minden végtagunkat használni haladásközben, akkor már utról beszélünk, különben ösvény. Itt csak ösvényről lehet szó. Az egyik a tó jobb partja mellett fölvezett a tó háta mögötti terrasra ¹⁾ s onnan a két csucs közti, egyedül járható helyen az *oláhországi* részre. Itt aztán mindenütt a főgerincz mellett nyugoti irányban. Ez azonban hosszabb és sokkal fáradtságosabb, s helyenkint az *ösvényből* is kifogyunk. A másik ösvény a tótól jobbra nyugoti irányban, a főgerinczbe majdnem derékszögbe ütköző mellék gerinczek sorozatán át majd lefelé szánkázva, majd fölfelé igyekezve.

¹⁾ Lásd az id. h. a Szádeczky (Podrag)-tó képét.

Kezdetben a haladás lassu szemben a pörkölő napsugarakkal, a negyedórai utat félóra alatt alig tesszük meg. A lassúság nem csoda; izmaink megfogyatkozott energiájának helyrepótlása most van folyamatban. A lankadság lassanként alább hagy, mire a *Radnóti él*¹⁾ tetejére érünk, mely a Podrazsel tavat elválasztja a Szádeczky-tótól, már visszanyerjük szemléelő képességünket. Eme kis völgy megint amfiteatrum szerű kettős terrázzsal bir. A felső terrász olvadó hava, melyet, a forró napsugár sem képes végleg eltüntetni, havastetői zubogó patakot bocsát, s mely mintegy 120—150 méter magas, majd zugóvá, majd hanyat-homlok rohanó patakká, majd szétterülő s megint meg szűkülő vizesést képez. Az alsó terraszra jutva szétterül egy zöldes vizü, halgatag környékü tóvá. Ez a *Podrázsel tó* (Podragelu). Közlelbbi megtekintése nem áll arányban a fáradsággal és veszélylyel melynek a kíváncsiskodó ki van téve.

Még magának a vizesésnek a megtekintése is kívül esik azon utjelzésen, melyet a testvéregyesület (Kárpát-Verein) messzire észrevehető vörös pontokkal, nyilakkal megjelölt.

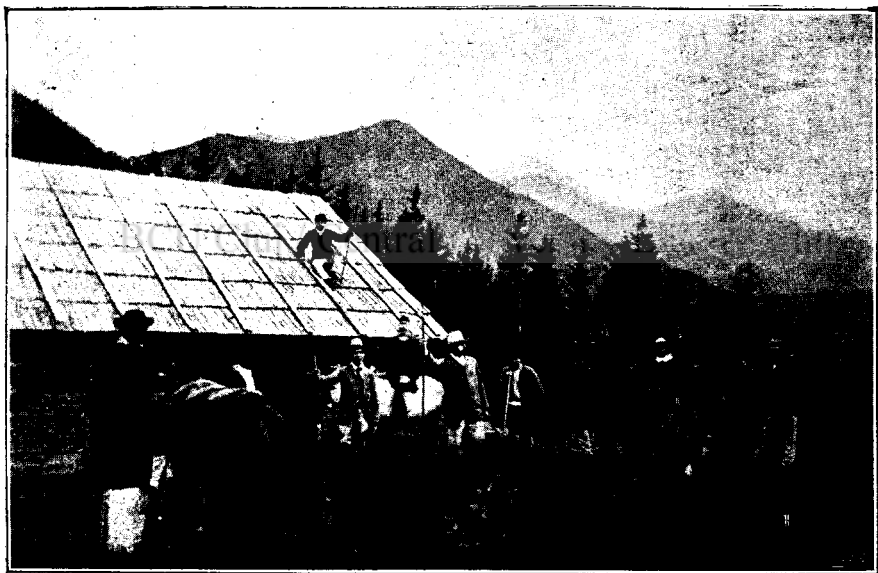
Gerincz után, gerincz az ő meredek oldalával, kopárságával. Most az árpási völgy viz választója emelkedik előttünk, elválasztja a Podrazsel völgyet az árpási völgytől. A tó felső szélére támaszkodó terrász élének iránya jelöli az egyedüli utat, melyen a vizválasztó tetejére juthatni egy keskeny kapucskán. Tetejéről látni az Olt völgye felé hosszan benyuló *árpási völgyet* és ennek nyugoti oldalán az *Álbota* gerinczet, melynek fején őrt áll a távolról két csucsnak látszó *Vu-netora*.

Megdöbrentő a némaság, mely e völgyben fogad. Még élő lény nyoma sincs sehol. Egyéb multság hiányában ráérünk elbámulni a meredek szirtek által a kék égre rajzolt szeszélyes vonalain a szikla alakzatoknak. Folyton csillámpala és quarczit rétegek, sziklaomladékok. Csak néhol tarkítják a jól rétegzett csillámpalát a márványnak fehér vagy rózsa színü, egy centimetertől félméter vastagságig váltakozó rétegei ugy ebben, mint a Podrazsel völgyben.

Itt a határ közelében a rétegzet majdnem függélyes; néhol fele a hegynek lesülyed, csak a másik, épen maradt fele mered az égnek, veszélyes, járhatlan sima falával. A sülyedt oldal rendesen az éjszaki (magyar) s a sülyedés lépcsőzetes. Az igy képződött terraszon elrekesztettek a lehult szikla tömegek egy-egy mélyebb helyet, hol az olvadó hó tavat képez. Ez ez oka a sok magas fekvésü tónak.

¹⁾ E nevet én adtam a főtitkár tiszteletére ama jognál fogva, hogy sem a katonai térkép, sem a nép eddig nem nevezte meg.

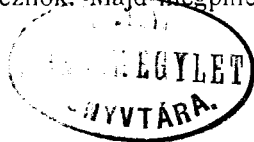
A kristályos-palás kőzetek ilyen fekvése mellett volt lehetséges csak a víz és jég közös munkájának az az iszonyu rombolás, melynek szemlélete kölcsönöz csupán némi érdeket s szolgáltat alkalmat ezek fölött való gondolkodásra. Különben némák e völgy fejek s az ut váltakozva hómezőn s guruló kőhalmazokon vezet át. Sehol egy fű, egy növény. Nincs igazam! Amott az olvadó hómező szélén csüngeti apró kék virágját a *Gentiana frigida, orbiculáris*; amott a szikla törmelék maroknyi földjében a *Satifraga autumnalis, pedemontana, intacta*; az alig észrevehető *Primula minima* másfél centiméter magas növényke; hol az olvadó hó pár napig nedvesen tartja a talajt, apró szőnyeget ver a hó színét utánzó virágu *Stellaria cerastoides*. A



Védő kunyhó a Piscuteritii hegygerincze.

Györke Lajos felvétele.

délnek néző szikladarab naptól és szélről inkább védett helyén zuzmók vonulnak meg. A meredek szikla falon kuszni látszik a hajnal madár (*Tichodroma muraria*) s hosszú, hegyes csőrével kutatja a szikla repedéseket, ha vajjon nem találná-e egynehány sütkérező rovarra, ebben a kihaltnak látszó világban; a mint fennebb emelkedik, vagy lejjebb száll, jobbra, balra billen; kutatás, keresgetés közben élénk piros szárnya meg-meg csillan a nyugvásra készülő nap sugarában, ilyenkor eleven alpesi rózsának néznők. Majd megpihen a szikla élén



s játékát újra kezdi. Távolabb a *Vertopelu* csucsán üldögélve dudolja el gyarló dalocskáját a havasi pintyőke (*Monti fringilla nivalis*) élete párjának. Ez az ő otthonuk; fészkek is ott van valahol valamely szikla üregben puhára kibéelve messzi alanti tájról hozott füvel, fajt tollal, nyul és zerge szőrrel. A mint a nádasban a nádi veréb, bölömbike, a vetésben a fürj, a hullámzó tengeren a lebegő sirály: ép úgy otthonos a kopasz szirtek közt a *havasi csóka* (*Pyrrhocorax alpinus*).

Majd a szikla párkányon ülnek szép rendben, még jobban megcsipkézve az amugy is csipkés élt, majd kovályognak, zivakodnak, verekednek, lármáznak ép oly megszokottan akár a lapályon élő testvérük. A szép számú tarsaság s a fejük felett lassan koválygó szakállas keselyű (*Gypetus barbatus*) pár arra enged következtetni, hogy a merész járásu és könnyű lábu zergét ez egyszer elhagyta szerencséje; egy vigyázatlan lépéséért életével lakolt, a meredek szitről lezuhanva összetört tagokkal, elhomályosult szemmel várja a csókák és sasok személyében olázkodó enyészetet.

Átlépve az *árpási nagy völgyön* egyszersmind a határt is átléptük, mert a magyar határon lehetetlen az előre haladás, ez az oláh határon is a csillámpala települése miatt nehéz, a rétegek csaknem párhuzamosak a hegy tetőivel s a folyton leváló sík törmelék darabok megnehezítik a haladást. A láb alul kiugró kő óriási ugrásokkal, csattogással siet háborítlan nyugalmat lelni a délre messzire elnyúló *Zerge völgyben* (*valea caprareatza*).

A guruló kő már elpihent, de csattogásának gyöngülő hangja még mindig tart; lassan az is elenyézik. Helyette távoli kutya ugatás és nyáj bégése hallszik. Lent a mély völgyben lezelésző nyáj ad jelt ezek által, hogy nem vagyunk egyedül. Még a nyáj is kedvesebbnek, a csóbán meg épen ismerősnek tetszik ez elhagyatott tájon, a mint botjára támaszkodva a lakásául szolgáló burde előtt ránk bámul. Burdejá *) nem néz épen úgy ki mint egy alpesi vendéglő, de azért sokszor szükségét pótol. Hagyjuk a csobánt, meg a nyáját, elég gondot ad a folytonos megfeszített figyelem, hogy egyensúlyt valahogy ne veszítsünk. Egyik kéz a merőleges sziklafalon keres támaszt, a másik a hosszú turista bottal igyekszik egy szilárd pontot találni, hogy a szögletes, éles és könnyen mozgó kövön megálhassunk, míg egy másikat kiválasztunk, mely biztosabbnak látszik.

Majd ezeken túl menve megmászhatlannak látszó meredék állja el

*) L. bővebben *Erdély* 94. évf. 265. lap.

utunkat. Lassan zihálva történik a haladás, az izom felmondja a szolgálatot. Többszöri pihenés után feljutunk a *Zerge völgy* keleti ágának vízválasztójára, mely a *Vunetóra* vezet. Fölérve a gerinczre hátunk megett hagyjuk a legrosszabb utat is, tovább gyerek játék. Gyepes-oldal az egész, melyen érdekes havasi növényzet virít. Az említettek kivül *Juncus trifidus*, *Aconitum napellus*, *Carlina acaulis*, *Homogyne Alpina*, *Phiteuma confussum* apró ibolya színű virágai, a pirosló ernyőjü *Meum mutellina* stb.

A megközelíthetlennék látszó *Vunetora* hátát könnyen járhatjuk be a *Zerge* völgy nyugoti ágából. A 2510 méter magas csucsról láthatjuk két napig nélkülözött hazánk tájait s megláthatjuk magunkat két szép havasi tó tükrében. Az egyik a csucs déli oldalán a *Zergevölgy* szeme, a *Zergetó*; a másik emettől a *Bulea* csucs által elválasztva a *Bulea*-tó. Mindkettő mintegy 200 méter magasán. Eltörpül innen nézve minden más csucs. Messze keletre tőle a *Bucsecs* és a *Királykő*, délnyugatra a *Negoj*, a távolban a *Retyezát* látszanak kiemelkedni a hegységek tömkelegéből. A többiek ugy látszanak, mintha a közök kitöltéséért volnának, pedig magokban azok is óriások. A magyar oldalát, mely a sarkcsillag felé tekint, csak a hajnal madár mássza; a letekintőt az irtózat fogja el a szédítő mélység láttára. Csucsán emelkedik a határdomb, éle az el nem tagadható országhatár.

Az út tovább folytonos ereszkedés, de nem fárasztó a füves oldalon; leérünk a víz- és határválasztóig. Ezentúl honi földön ereszkedünk a *Bulea* tóhoz, mely felülről egy nagy kiflinek látszik, két szarvát éjszagnak fordítva. A tó két szarva közti félszigeten fogyaszthatjuk harmadik ebédünket, megbámultatva néha a tó felett elhaladó zerge nyáj által. Mi nem bántjuk szegénykéket, hanem felszedve a sátorfának használt turista botot, indulunk lefelé a tóból eredő patak jobb partján. Egy pár terrász elhagyása után szép havasi réten haladunk el, hol a közeli Esztenához (Stina-szállás) tartozó juhok legelésznek. Jöttünkre megijedve ugrálnak oly ügyesen a sziklák közt, hogy távolról nézve zergének néznők.

Az Esztina alatt nem sokára gyönyörködhattünk a párját ritkító *Bulea* vizesés nagyszerűségében. A lehulló nagy tömegű víz hatalmas csattogása, zúgása, sistergése már messzire felébreszti figyelmünket: minthogy 80 méter magasról zuhog le a víztömeg, mely sziklafalhoz csapódva fehér fátolszerű cseppekké zuzódik szét. Sivít, zubog, bömböl úgy, hogy az ember saját hangját sem hallja. Az óriási kaoszt emeli még egy-egy leváló, vagy magával sodort szikla által okozott hangzavar. Az ösvény a vizeséstől jobbra kanyarog lefelé s a sűrű

fenyves majd eltakarja, majd újra kitárja s folyton más-más képét mutatja a vizesésnek s ez a játék majdnem háromnegyed órát tart, míg a menedékház kényelmes mátráczairól tovább folytathatjuk gyönyörködésünket.

A menedékházon alul egy darabig a zugó patak társaságában haladunk, s gyönyörködhetünk a fürdésre csábító, pisztrangos patak selőiben; majd a gerinczre vezet fel útunk, honnan még egyszer végig tekinthetjük havas sorunk legbájosabb völgyét miniatúr képbén. Alább sötét bükkös takar el, míg végre a Telekiek felhagyott üvegkutájánál költhetjük el az uzsonát. Ez utolsó ősi birtokot most az államkincstár vette át, s benne állami erdőőr szolgál csekély honorarium fejében esetleg vacsorával, ágygyal. Kercsisoráig még gyalagolnunk kell mintegy félórát, honnan Felső-Árpás vasúti állomás egy óra alatt szekérral elérhető, honnan tapasztalatokkal és kellemes emlékekkel megrakódva indulunk hazafelé. E három napi körutazás megfordítva is megtehető, és pedig sokkal csekélyebb fáradsággal, s azért tanácsosabb is, mert *Kercsisorán* a legmegbízhatóbb és legtapasztaltabb vezetőket lehet kapni. Akkor oda érkezünk fáradtan, honnan most kiindultunk.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

A HÁTSZEG VIDÉKI HAVASOK LEGSZEBB PONTJA.

Irta: Buda Ádám.

Most midőn a turistaság oly nagy lendületet vett, szolgálatot vélek teljesíteni azoknak, kik a vadregényes helyekben szeretnek gyönyörködni, ha a hátszegvidéki havasoknak egyik legszebb pontjára hívom fel a tisztelt olvasó figyelmét.

A szép Hunyadvármegyének hátszegvidéki havasait, a Retyezát hegylánczát még mindig igen kevés turista látogatja s hogy miért, azt itt nem kutatom. S ha néha-néha el is téved ide egy-egy utas, az az őszfejű Retyezát megmászásával, vagy ha nagyobb vállalkozó, még a Zenoga tavának megtekintésével kielégíti vágyait. Hát bizony szép a Retyezát s szép a Zenoga tó is, de hát vannak nekünk ezeknél sokkalta szebb helyeink is és nem is olyan nagy fáradsággal hozzájuthatók.

Én ismerem összes havasainknak minden legkisebb zege-zugát. 13 éves korom óta mint zerge- és medve-vadász és természet-buvár bejártam azoknak minden csucsát és völgyét. Láttam Tirol és Svájc szépségeit s így volt alkalmam fogalmat szerezni a havasi tájképek szép-

ségeiről. Azonban ehhez hasonló szépet, melyre itt a turisták figyelmét felhívni kívánom, mondhatom, hogy még nem láttam, mely nézetemben több angol is osztozik.

Igaz lehet ugyan itt is az a közpéldabeszéd, hogy „kinek a pap, kinek a papné, míg egy harmadiknak éppen a pap lánya tetszik“. Így tehát elénekelhetjük azt a dalt is, hogy „nem mind szép, a mi szép, ki mit szeret az a szép!“ No, de miután a hidegvérű angolokat is megtudtam nyerni a magam véleményének, ha épen csalódnék is ez alkalommal, az a boldog hit ringat, hogy mégis lesznek a tisztelt olvasók között többen, kiknek izlésük az enyémmel megegyezik. Megkísértem tehát ez általam feldicsért ponthoz vezető ut irányát leírni. Habár előre elnézést kérek, mert nem bírok olyan varázstollal, melylyel kellőleg képes volnék kiszínezni az utat. Vigasztalni fog azonban az az öntudat, hogy ha valaki reá fogja szálni magát e hely fölkeresésére s oda érve a maga valóságába táruul szeme elé a látvány, nem fogja azt mondani, hogy „többet vártam, mint találtam“!

Ha Hátszegről a Retyezát hegyláncz felé tekintünk, három völgyet látunk.

Az egyik a jobb felől lévő: a *klopotivai* völgy, az ugynevezett Gura Riului, melyen a Sebes vize (Riu máre — nagyviz) tört magának utat, hogy a hátszegvidéki térre lehömpölyöggjön.

A második a középső völgy, a malom vize, melyen a (Reusor) *Kisvize* hömpölyög alá a havasok közül.

A harmadik balról a *nuksorai* völgy, melyen a (Sibisel) kis-sebes vize ömlik alá.

Ez utóbbi völgybe, mint a mely az utaktól félre esvén, csakis a zergevadászok előtt ismeretesebb s a turisták előtt még el van rejtve, kívánom a turistákat be- és a hegyek amaz általam legszebbnek nevezett pontjára felvezetni.

Ha Hátszegen elláttuk magunkat a szükséges élelmi szerekkel fogadunk egy szekereset *Nuksorára* (de nem kocsit, mert a merre utunk vezet kocsin nem lehet menni, hanem csak paraszt szekeren). Hajnal hasadtával indulva s a boldogfalui hidon áthaladva, a dombon keresztül jobbra térünk, és csakhamar a *Kendeffy* Árpád-féle kastély mellett Szacsal községhez érünk, hol a *Nopcsa* Elek br. kastélya előtt a Trajánus utjába jövünk bele (a kit érdekel figyelemmel kísérheti). Ez a különben jó ut Szent Péter-falváig tart és itt letérünk az országutról be a faluba.

Szent-Péter-falva épen utunk völgyének torkolatában ez ut kapujaként fekszik. S hogy miért hívják e falut „Szent“-nek, azt a néprege

mondja meg nekünk. És hogy ez a néprege ne haljon ki a mostani ivadékkal, ime azt is megörökitem itt.

Ha jó keresztények vagyunk, hajtsunk térdet a falu előtt, melynek ősrégi templomába egy szentnek a kis ujjja van eltemetve; — igen csak a kis ujjja — így mondja a rege.

Zaphira sirját, mely a *felső-szilvási* hegyek és erdők közötti klaszterban van, mindnyájan ismerhetjük, mert regéjét olvashattuk. Tehát a nép rege ez:

Zaphira sirjának „Szent“-jét a szent-péter-falvi lakosok halála után drága pénzen megvásárolták s felrakván szekerre, azt haza akarták vinni, de két ökör nem bírta el, befogtak hozzá még kettőt, még tizet, még ötvenet, egész száz pár ökörig, mert csak ennyi volt a községben, de ez a száz pár ökör sem tudta a szent testet elhozni. Ugyan a hegy tetejéig felhúzták többször, de mind annyiszor a tetőről ökröstől együtt vissza csusztak. Látván az emberek, hogy minden erőlködésök hiába való: csak a kis ujját vágták le s ezt is alig bírták a 100 pár ökörrel haza szállítani. Mit aztán ős templomukba temették el nagy díszszel. Az Isten eme jó szándékuk és áldozatkészségük miatt megígérte nekik, hogy soha jégesővel határukat meg nem látogatja. Mig ellenben Felső-Szilvás községét, a miért nem becsülték meg „szent“-jöket s pénzért eladták, minden évben jégesővel sújtja s az azon helyen eredt pataknak forrását, mely a községet vízzel látta el, úgy megapasztotta, hogy az most csak is az ott megpihenő vándornak nyújt frissülést, de a faluba folyása megszűnt. — Ennyi a néprege! Én így hallottam és így adom tovább.

Szent-Péter-falvára betérve a jó utat elhagytuk s nagy köves, döcögős uton haladunk egy széles vízmederbe, melyet most csak a (Sibisel) kis-sebes patak képvisel s virágos rétek, füzesek és berkesek töltenek ki, kétfelől magas vízmartokkal. A rétek zöldje között mint valami óriás gombokat találjuk a nagy köveket, melyeket egykoron a nagy víz árja a havasokról lesodort, utközbe kerekre csiszolt, s itt örök nyugalomra lerakott, melyeket a *hant-madár* (*Saxicola oenante*) használ leszálló helyül, valamint a smaragd zöld-gyík rájok mászva sütkörezik a nap melegén.

A völgyen felfelé haladva, majd elérjük Sibisel községét. E mellett is elhaladva a jobb oldali hegyek vérvörös omlásai tünnek szemeink elé a zöldelő nyir-bokrok közül. Utunk nemsokára elhagyja a völgyet s balra, egy fensikra tér, hol *Nuksora* községet érjük el s így székertünk végpontját.

Itt a zsidó-korcsmához hajtunk, ki segédkezet nyújt, hogy

vezetőt kapjunk s a ki nem akar gyalogolni, havasi hátsólovat is bérelhet itt. (Egy embernek úgy, mint egy hátsó lónak is naponta fizetünk 50—80 krt.)

Itt igyekezzünk nem sokat késni, mert még messze vagyunk célunktól.

Felkészülve s a szükséges vezetővel ellátva, a fensikről újra a völgybe szállunk a víz mentére, hol egy pár primitív fűrész és lisztelő malom ragadja meg figyelmünket. Kétfelől itt már magasabb hegyek szegélyezik a víz medrét, melyek nyír-, éger-, mogyoró- és bükk-fa bokrokkal vannak ritkásan benőve. A jobbra fekvő hegynek teteje igen sűrűn van mogyoróbokrokkal benőve s mikor jó mogyoró termés volt, a medvéknek kedvencz tartózkodó helyül szolgált, hol magam is több maczkónak golyómmal örökös jó éjszakát kívántam.

A turista azonban ne ijedjen meg, mert a merre át vezeti útja, arra a medve nem jár. Aztán ez abban az időben volt, midőn ez a vidék a medveadászoknak eldoradója volt, most már nincsen ez így.

Utunk mind a víz mellett halad lankáson felfelé virágos rétek s bokrok között. Itt láthatjuk, hogy a víznek mily hatalmas ereje van, több helyen látjuk, hogy egy-egy utjába állott sziklatömbre vágott magának 8—10 méter mély és 2—3 méter széles utat.

Balkézre megragadják figyelmünket valami sötét szikla falak, melyeknek mélyedései mintha világos sárga festékkel lennének bemázolva. Ez a sárga kénpor, mely a sziklákra van lerakódva.

Utunk még mind nem havasi jellegű, még mindig a víz folyása mellett lankásan lehajló virágos réteken haladunk. Itt látunk egy a vízből kiálló kövön guggolni egy sötétharna, fehér hasu kerek alakú madarat, ez a *vizi rigó* (*Linelus aquaticus*), mely a víz fenekére olalkodik, s egyszerre eltűnik a víz alá s pár másodpercre buvik újra elő a megfogott kis hal zsákmányával. Amott meg kecses, karcsu termetével billegtetni hosszú farkát a *havasi billegény* (*Motasilla sulphurea*) s fogdossa a vízfelett repkedő rovarokat. Ezek sejtetik csak velünk, hogy a havasok felé közeledünk. Magunk előtt is csak előhegyeket látunk. Egy időn túl azonban elérjük egy szálas bükk erdővel ki-nőtt hegy lábát, itt a szép zöld gyepon több tűzhelyre találunk, melyek arra mutatnak, hogy itt az utas megpihenni szokott s tüzet rakva, azon szalonnáját, vagy egy kifogott friss pisztrángot sütvé éhségét kielégíté. Tegyük tehát mi is ilyenformán s heverésszünk le a szép zöld gyepe s falatozzunk valamit s ki a kulacsában hozott szőlő nedvet többre becsüli a kristály tiszta havasi patak vizénél, annak a bor ivását senki sem tiltja meg. Mert fel kell frissülni s erőt kell gyűjteni

a csak ezután kezdődő hegy mászásra, habár ez sem nagyon meredek s nem tart hosszan.

Kipihenvén fáradságunkat, enyhítvén étvágyunkat s felfrissülvén a kristály folyam tiszta jéghideg vizétől, vagy ha úgy tetszik a kulacs nedvétől szomjunk enyhült, uj erőre szert téve, a további utra kelünk. Most elhagyva a víz folyását az erdővel borított hegynék meggyünk neki, a *Plájon* fel (igy nevezik a parasztok) szép bükk erdőbe haladunk, utközben találjuk a kecses *veresbegyet* (*Erithacus rubenta*), mely ide hűvösebb helyre költözött fel, szép téglaszínű begyével, nagy fekete szemeivel bizalmatlanul tekintve felénk s hallatva kellemes flótaszerű dallamát. Amott látjuk a fehérhátú *harkályt* (*Picus leuconotus*) mily ügyességgel kuszik fel a sima dereku fatörzseken felfelé, keresgélve rovarok után. Kis idő múlva feljebb haladva már egy-egy fenyő is vegyül a bükk közé. Itt halljuk a havasi *mátyás* (*Nucifraga carijocatactes*) csárogó hangját, begyét megtömve bükkmakkal jön fel a fenyvesbe éléskamaráját megtölteni. Már egészen fenyvesbe értünk s azon haladunk, míg végre ez is megritkul s magunk előtt egy tisztás gyeppelel és afonyával benőtt kopasz tetőt látunk. Ez utunkban, ha jól figyeltünk, látjuk, hogy a különböző fa nemek mint váltakoznak, mindenik a maga tenyészrégiójának határán elmarad s helyet ad másnak. Utközbe a virágoknak kedvelői is megtalálják a szép csokornak való virágokat a legpompásabb színváltozatokkal a szép *Campanullakat*, *Gentimákat* stb. Az erdőből kiérve a gyepre, ezen haladva rövid idő alatt elérjük a tetőt, mely alig 1000—1200 méter magas a tenger színe felett s ha vesszük, hogy Hátszeg n.ár 300 méter, Nuk-sora pedig körülbelől 600 m. magasán fekszik: úgy tájékozhatjuk magunkat a felől, hogy nem nagyon fárasztó utat tettünk meg.

A tetőre kiérve mint egy varázserőtől megigézve önkénytelenül megállunk, elbűvölve az előttünk feltárul látványos tájképtől. Ezzel a tetővel elértük célpontunkat, — a tető meglehetősen nagy térség, a fű mind csomókba van növe s zombikokat képez, melyek minde-nike mint kipárnázott kerek szék, mintha a természettől csak arra volnának teremtvé, hogy rajtok az ut fáradalmát a lehető legnagyobb kényelemben ülve kipihenhessük.

Ez a tető a *Lolája* nevű havasi legelőnek a teteje és kirándulásunknak végpontja (t. i. ama turistáknak, kik nem kívánnak a vadon mélyébe is behatolni.)

És most a pompás kínálkozó kipárnázott ülőhelyekre letelepedve, tekintsünk magunk elé.

Előttünk állanak a *Gales*-nek nevezett „Kuszturák“ (kopacz

hely, vad hely), magába foglalva a Retyezáttól balra eső magas csucsig, „Gales“ vagyis valósággal „Vaszziel“ tetejéig az egész területet, mely három völgyet képez, és pedig ellenkezőleg mint más völgyek, ezek felül szélesek s alul keskenyednek, mindenik völgy a másiktól *gneisz* és *granit* hatalmas csipkés tetejű sziklafalakkal elválasztva.

Végül egy völgygyé olvad össze lábunk előtt és vad ős erdeivel s kőgörgetegeivel oly regényes látványt nyújt — melyet csak látni kell, hogy az embernek fogalma lehessen vadregényes tájképről. Ehhez hasonlót én nem ismerek és nem is érzem tollamat képesnek, hogy bár leghalványobb képét is adja azoknak a különbözőféle változásokban mutatkozó szépségeknek, melyeket a természet itt pazarul összepontosított.

Kerek magaslaton állunk, alattunk pontosul össze a három völgy összeszorulva. A 3 völgy alját sűrű, ős fenyőerdő borítja, melynek sötétzöld színét csak egy-egy kiálló hatalmas kősziklafal s egy-egy a völgybe lenyúló kőgörgeteg világosabb színei szakítják meg. Az óriási fenyők a völgyeken fölfelé nyulnak, de mind törpébbek lesznek, míg végre tenyész-regiójukat elérve, megszűnnek, s fölváltja őket a folyó fenyő, kuszó fenyő, melyek már nem magasra emelkednek, hanem a földszínen kusznak előre, egy-egy sziklacsoportot egészen körülölelve. De ezeknek is nem soká megszűnik a tenyész régiójuk, s itt felváltja őket a világosabb zöld leveleiről fölismerhető törpe borsfenyő, boroka fenyő (*Juniperus communis*). Itt szép látvány tárul előnkbe, a természet a „Tricolor“ színeit mutatja bé nekünk, a borsfenyő zöld csoportja mellett egy fehér hófoltot látunk, mely a legmelegebb nyáron is ritkán olvad el, e felett meg nagy kiterjedésben éppen virágzásba látjuk a havasi rózsát (*Rhododendron*), mely törpe száraival és piros virágaival nagy helyeket borít el, s tündöklő vérvörösre fest. Ezeken felül már megszűnik a vegetáció. Óriási sziklafalak meredeznek, melyeknek egyes részeit a villám-vihar, s az időnek hatalmas romboló ereje elszakítja a tömböktől, görgetegekként ereszkednek le a völgy fenekéig, s e szürke óriási szalagok még vadabb képet kölcsönöznek a tájéknak. A tetőket meredek sziklafalak csipkézlik, melyek között csak itt-ott találunk egy-egy szerény virágocskát, vagy fű csomócskát meghuzódva a sziklák védőszárnyai mögé. A háttérből mint óriások emelkednek ki a *Bukura* kopár szikla csucsa és a *Pelaja* csucs (*Pelaga* = csupasz csucs), mely a Retyezát hegláncz legmagasabbika, 2506 méter a tenger színe felett, míg a Retyezát csak 2477 méter, tehát amaz 29 méterrel magasabb. Ezt a különbséget álláspontunktól, honnét mindkét csucs látható, pusztá szemmel is észrevehetjük.

Minden völgy közepén látunk egy-egy fehér szalagot lenyulni, ez a víz, mely a kő görgetegek között nagy zúgással ömlik lefelé, megmegtörve egy-egy sziklatömb által, s mely mint csipke fátyol zuhan alá, hogy alább újra tömörülve folytassa útját, daczolva minden akadálylyal.

Amott jobbkéz felől a nap által megvilágítva látunk valami óriási csontvázakhoz hasonlókat fehérteni, ez egy erdőrész, melyet egy hó lavina semmisített meg, s a fáknak a héját a madarak, rovarok s az idő viszontagságai lehántották, a törzseket és ágait pedig az eső, hó, nap befolyásai hófehérré mosták, s egyik a másikba kapaszkodva, mindmegannyi óriás emberi csontváz meredezik fölfelé a sötét színű sziklák közül, daczolva az enyészettel.

Míg szemünk elmerengnek a szép látványosság között, addig fejünk felett egy csapat madár surran el, *tűk, tűk, tűk* hangokat hallatva. Ezek a keresztcsőrűek (*Loxia curvirostris*). Amott egy *tuúu* hang üti meg fülünket, utánna egy *turrrrr* következik, ez a fekete harkály (*Picus martius*), mely az utóbbi hangot a korhadó fáknak kopogtatása által idézi elő. Hallunk fejünk felett egy nagy suhogást, mint egy szélvész, s látjuk, hogy a magasból, mint egy villám csap alá egy kövisas (*Aquila fulva*) a völgybe kiszemelt prédájára. Ott meg 3—4 darab 2—3 méter szárnykiterjedésű keselyű (*Vultur cinerens*) kering a levegőbe szárnymozdulat nélkül nagy köröket írva le, s mind magasabbra emelkedve, míg végre eltűnnek szemünk látóhatára köréből. Amott ismét látunk egy rozsdaszín mellű, hosszú ékalaku farku nagy madarat, havasaink legszebb madarát a szakállas keselyűt (*Gypaetus barbatus*), mint surran végig a sziklák oldalain prédát keresve.

Ezeknek láttára önkéntelenül is irigység fogja el keblünket. Irigylve azoknak szárnyait, melyek segélyével mi is bejuthatnánk e vadon mélyébe, egyik tetőről a másikra átszállva. No de eme most elérhetlen vágyainkat hadjuk az utókorra, majd ha a repülőgép teljesen feltalálva léssen, annak segélyével azok minden hozzáférhetlenséget le fognak győzhetni. Mi a mostaniak maradjunk meg a hozzáférhetlen vágyak mellett. Most egy kellemes dallam üti meg fülünket, a havasi csalogány (*Accentur alpinus*) kellemes csattogása. Amott meg egy gyöngébb, de szintén kellemes dallam hangzik, a hegyi csalogányé (*Raticilla tithys*). Itt találkozunk a fenyő czinkével (*Parus ater*) és a kedves kontyos czinegével (*Parus cristatus*), mely utóbbi úgy mint a háromujju harkály (*Picoides tridactylus*), hűségesekek maradnak a fenyveshez, azt sem télen, sem nyáron soha el nem hagyják. Itt van a zergéknek a valódi hazája, s ha jó messzelátóval vagyunk ellátva, meg is láthatjuk őket valahol a sziklák közt legelészve.

Itt láttam én gyakran zergevadászat közben, hogy mint menekülnek a zergék a hajtók elől meredek sziklafalak közé, honnan aztán nem voltak képesek azokat tovább üzni, mintha csak mondták volna: „Ez a mi hazánk, innen mi tovább nem megyünk, s ha képeseknek érzitek magatokat innen kizaklatni, ám kísértészek meg, de tudjuk, hogy hiába való fáradság lesz!”

Ha letekintünk egyenesen az alsó völgy lábához, ott láthatni a fenyvesek között egy kis gyepes térséget, ez volt nekünk a tanya helyünk. Mikor ide jöttünk zerge vadászatokra, itt ütöttük fel sátrainkat, innen rándultunk ki a vadon sziklák közé vadászni, s estére ide vissza tértünk, s lobogó tűz mellett sok szép vadász kalandot s a napi eseményeket meséltük el egymásnak. Itt van egy fenyőfa héjába megörökítve 1881. évi vadásztársulatunk nevei, mikor is én négy zergével s egy szép vadkakással (Tetrax urogallus) számoltam be, mely utóbbi gyűjteményemet díszíti. S mintha csak előérzetem sugta volna, hogy ez lesz utolsó havasi kirándulásom, mert ettől fogva többet a havasok közé nem bírtam menni. Végbúcsu volt ez nékem a havasoktól.

Hogy látványosságunkba egy kis változékonyságot tegyünk, tegyünk egy „Jobra át!”-ot. Fordítsunk hátat a vadregényes helynek — s im előttünk a legnagyobb ellentét — a kies Hátszegvidék hegyek által mint egy koszorúval körülfogva; a hullámzó aranykalászkok lengenek a szélben, a szép folyamok napfényben csillámlolva kigyózzák keresztül a teret, a partokon elterülő sötét berkes csoportok úgy tűnnek tel, mintha egy óriási park volna szemünk előtt. A hegyek innnen a magasból tekintve csak úgy tűnnek fel, mint a réten a hangyabolyok s így a meszebb kilátást sem gátolják. Látjuk a szép Sztrigy mentét, a Maros mentét egészen Gyulafehérvárig. Látjuk a háttérbe a bihari havasokat, előttük meg a dévai vár romjait. Balfelől, Hátszegen tul pedig egy szakadatlan, hullámzó hegycsoportozatot a mennyire csak látóképességünk terjed.

E szép látványosságtól, mely minket e pontra, mint egy varázserő lebilincsel, ugyan nem könnyű a megváltás, de miután az idő már észrevétlenül jól előre haladott, és mert ide még nem épült menedékház a turisták számára, kénytelenek vagyunk visszatérésre készülni. Ez a hely különben igen alkalmas volna ilyen építkezésre, mert minél hosszasabban nézzük ez a vidéket, annál változatosabbnak tűnik az fel, a napnak különböző sz. alatt folyton különb meg különb, úgy, hogy napokat is el lehetne o. ölteni, s innen különböző kirándulásokat tenni ki a vadonba, s annak egyes csuesaira és völgyeibe. Én sokszor jártam már itt, de soha sem tudtam eltelni e látvánnyal, mindig ujjabb meg ujjabb

látványosság tárult elém, úgy, hogy most is mindig vágyom még e helyre.

Tehát az idő elő van már jóformán haladva, s ha nem akarunk a szabad ég alatt juhásmódjára vagy pattogó tűz körül fenyőágból vetett pamlagon keresztül aludni az éjszakot, úgy csak készüljünk neki a visszamenetelre, fájó szívvel jobb időkre hagyva a hosszabb itt tartozkodást. És hogy visszamenő utunkba is némi változatosságot tegyünk, a Lolájáról ereszkedjünk le a malomvizi völgybe, s azon menjünk le egyenesen Malomvizre, hol utközben a Kolczvár romjai alatt haladunk el; a völgy is szebb a ruksorai völgnél annyival, hogy e völgy erdőségei birtokosok tulajdonát képezvén, az erdőségek nincsenek annyira kipusztitva. Malomvizre érve pedig, ha nem akarunk éjszakára tovább menni, úgy itt megháló szálást is találhatunk Schusztter nyugalmazott uradalmi főerdésznél vagy Weil fogadójában. S másnap a Kolczvárt is megjárhatnók.

Miért is születtem én olyan korán? avagy miért született meg itt nálunk a turistaság olyan későn? Azért, hogy ne vehessek részt eme kedves társas kirándulásokban, melyeknek mindig nagy kedvelője voltam? De hát hiábavaló a bánkódás a felett, a min segíteni már nem lehet!

Igy tehát be kell érnem azzal, hogy kijelöljem a turistáknak ezt a szép pontot, meg lévén győződve a felől, hogy a ki reá szánja magát e pont megtekintésére, az nem csak hogy nem fogja a fáradságot meg bánni, de feledhetlen képet visz el onnan magával emlékeztében. Végül fel kiáltok:

„Fel-fel turisták a Lolája tetejére;

A hátszeg vidéki havasok legszebb helyére!”

KIRÁNDULÁS A SZÁSZVÁROSI HAVASOKRA.

— *Téglás* István két rajzával. —

Irta: *Téglás* Gábor.

A Szászváros mögött hirtelen kimagasodó déli Kárpátok kristályos pala tömegéből a *Sebes* és *Város* viz mentén juthatunk el legkönyebben. Felmenet rendesen a *Városviz* mentét választjuk, mely Kasztó, Berény, Szarkafalva hajdan szász, ma teljesen eloláhosodott, de építkezésében, viselkedésében régi mivoltának sok emlékét őriző községeken érkezzünk Alsó-Városvizhez, hol a rómaiak egyik táborhelye állott. A

castrumot a Városviz felső balpartján Alsó- és Felső-Városviznek majdnem feleutján találhatjuk meg, azért ez a kitérés jó két órájába kerül az érdeklődőknek. A *Városviz* neve is innen származik, valamint a két Városviz községéé is. Érdekes, hogy a megyei rendezés előtt ez az öt község itt felfelé u. m. Alsó-, Felső-Városviz, Ludesd, Bucsum és Kosztesd Hunyadvármegye szigetnyulványaként ékelődött a Királyföldhöz osztott Szászvárosszék mögé.

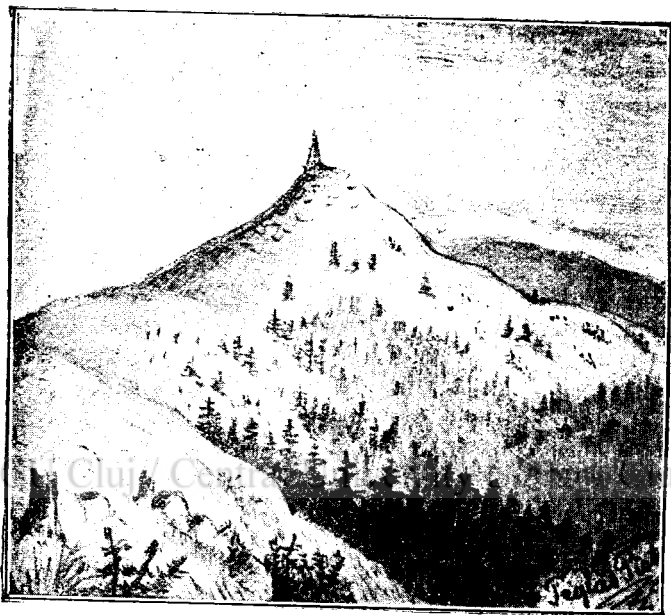
Kosztesdnél elkeskenyül a völgy s a gredistyei erdész házig tartó 18 kilométer regényes tájképekkel váltakozó völgyoszorost képez. Ki hinné, hogy ebben a szűk völgyben, hol egy-egy áradás után majd nem megszakad a közlekedés, hogy a mint velem is megtörtént már kutatásaim közben, csak gyalogszerrel hatolhatunk elé, egykor olyan kitűnő út vezetett fel, melyen a rómaiak, sőt elődeik a dákok, több mázsányi sziklatömbököt felfuvarozhattak a Maros és Sztrigy mellékéről. Ott fenn a Muncsel havas rengetegei között rejtőzik legterjedelmesebb várromjaink egyike. A kincstári vagy Uj-Gredistye nevezet is erre vonatkozik, miután e század elején a *Városvizhez* is vashámort építtetett volt a kincstár, mint tette Kis-Sebesen (Sebesel) és Kudsiron. A vashámor alkalmasint a nehéz közlekedés miatt hamar megszűnt, de az odatelepitett 30–40 család az erdőkben szétszortan tovább tengődött. Kosztesd falu Gredistye nevű külterületét képezi.

A legujabb időkig egy erdész is lakott itt fenn s ebben az erdész házban Szászvárostól 35 kilométernyire pihenni ki magát a vándor is. Mert a szászvárosi havasok főcsucsát a Godeant még jó 5 órai lovagolással érhetjük el s az erdész-laktól folyvást meredek hágó vár az utasra. Az erdővéd előzékenységéből beszerzett lovakkal, kalauzokkal s egyéb kellékekkel jó hajnalban kél utra karavánunk, hogy a délelőtti verőfénynél élvezhessük a kilátást. Az 1659 m. Godeán csucs a fényő régió felül emelkedő sziklacsucs s épen alóla szivárog össze a Városviz legnagyobb forrása, hogy a délre komorkodó fényő rengeteg közt megkezdje pályafutását.

A csúcsról éjszakra az egész Érczhegységet a Biharig áttekinthetjük. A Maros kigyózó vizlapja mellett parányi vakondturásként tűnik fel a dévai várhegy, melyen túl a Ruszka Pójane már a homályban vész el.

A szász-sebesi havasok felé keletre kitűnő hegyi ösvények vezetnek a Bátrina (1794 m.) felé s onnan a szebeni havasokhoz, vagy Petrilla felé a Serriánon át a legjutalmazóbb kirándulások kínálkoznak. Hetekig bolyonghatunk ezeken a rengetegeken, hol csak a havasi legelők juhász tanyái s lenn a sebes völgy menti erdészlakok hirdetik

a civilizációt. 1850-ig a vajdahunyadi uradalmi igazgatóságtól a kincstári tisztviselők a gör. kel. Péter Pál napján (július 13-án) bizottságilag kiszálltak a havasi csobánok apró cseprő pereinek elintézésére. Ezt a patriarchalis havasi törvényt 1850-ben külön rendelettel felruházták.



Godean csuca.

Téglás István rajza.

Szászvárosról gyakran szánják el magukat egyes vállalkozók a Godean felkeresésére. Én *Téglás István* Torda-Aranyos jelenlegi tanfelügyelője kíséretében épen a szebeni Karpathen Verein költségén a Godeantól keletre a fenyő szélén megépített „menedékház“ felavatása után élveztem a gyönyörű vidék szépségeit. Godean csucsát és a szebeni társaság csinos menedékházát *Téglás István* rajzában mutatjuk be.

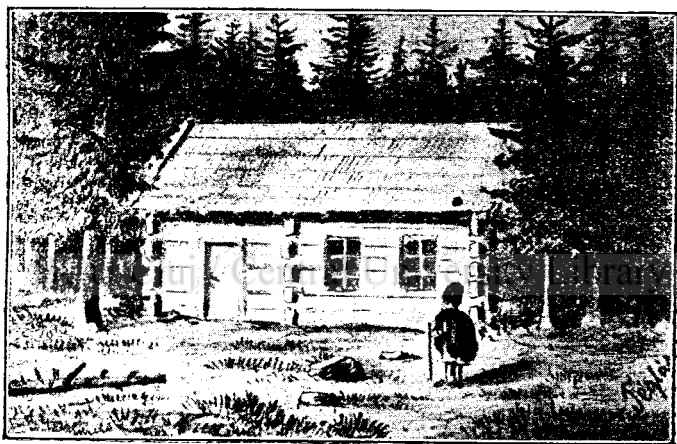
IRODALOM.

Az ásványvizek kezelése. Irta *Hankó Vilmos* dr., tanár. Budapest. Az Eggenberger-féle könyvkereskedés kiadása.

A napokban hagyta el a sajtót a „Füüdőirodalmi Könyvtár“ kiadása képen *Hankó Vilmos*nak *Az ásványvizek kezelése* című mun-

kája. Hogy mit tárgyal a munka, megtudjuk a tartalomból. A munka fejezetei: 1. A források foglalása. 2. Különböző vizek tisztító-módok, a gépeknek, eszközöknek képekben való bemutatásával. 3. Palaczk mosás, dugaszolás. 4. A víz kezelése és összetétele. 5. Néhány kiváló ásványvíz kezelése. 6. Az ásványvizek forgalma.

A könyvben röviden előadott eljárásoknak egész a legapróbb részletekig menő követésében valamely összetételre nem épen közönséges víz hirtévre vergődésének, elterjedésének titka. Ezeknek az eljárásoknak és az ásványvizek tetszetős kiállításának általánosítása szolgáltatta ugyanis a leghatalmasabb impulsust a külföld ásványvíz-ipa-



A godiáni menedékház.

Téglis István rajza.

rának felvirágzásához. A munka nélkülözhetetlen tanácsadója lesz az ásványvíz-tulajdonosoknak, és ásványvíz-kezelőknek.

A diszesen kiállított füzet az Eggenberger-féle könyvkereskedésben (Budapest, Barátoktere 4.) szerezhető meg 40 krért.

A Fürdőirodalmi könyvtár Értesítője. Szerkeszti *Preysz Kornél* dr. Megjelenik minden páros hó 15-én. Kiadja az Eggenberger-féle könyvkereskedés. Előfizetési ára évente 2 frt.

A Fürdőirodalmi Könyvtár Értesítőjének *Preysz* dr. nagy gondal szerkesztett fürdőügyi lapjának ez évi 1—2 füzeté a következő érdekes tartalommal jelent meg: *Chyzer* Kornél dr., életrajz arcképpel. A gyermekek fürdőzésének közegészségi és gyógyászati jelentősége, írta *Békéssy Géza* dr. Rendkívül becses értekezés. Fürdői levél Meránból; írta *Weisz Ede* dr., meráni fürdőorvos. Különfélék.

Turisták Lapja. E derék turistasági folyóirat ismét új társszerkesztőt kapott. *Moussong* Gézától *Petrik* Lajos a Magyar Turista Egyesület budapesti osztályának ügyvivő alelnöke vette át e tiszteletet. Az 1895. évi folyamot *Marinovich* Imre dr. nyitja még *Turistaügyünk és a millenium* címmel. A cikk éle tulajdenképpen az egyesületünk által tervezett *nemzetközi turista kongresszus* ellen irányul. Nem lehet célunk e helyen a cikk érdemére válaszolni, mindenesetre azonban annyit megjegyzünk, hogy egyesületünk mindig kész a testvéregyesületekkel egyetértőleg munkálkodni és ebben a kérdésben is megelőzőleg véleményt kért az összes egyesületektől. A második cikk *Czirbusz* Géza dr.-nak *Az Ecsedi láp mint kirándulási hely* című cikke. Szerelemhegyiné-Moczár Jolán *Sturecz és vidékéről* ír, *Kiss* József pedig *Pécs és környékéről*. Az apróbb rovatok élénken vannak összeállítva és több csinos kép díszíti a füzetet. A folyóirat ez évben csak minden második hónapban fog megjelenni.

Turista Közlöny. Ily címmel új turistasági folyóirat jelent meg Budapesten, mint a Magyar Turista Egyesület tanítói osztályának hivatalos lapja. Szerkesztője *Moussong* Géza ügyvivő alelnök. Az új folyóirat élénken és változatosan van összeállítva és sok érdekes közleményt hoz a turistaság köréből.

Udvarhelyvármegye kalauza. Az E. M. K. E. f. évi közgyűlését tudvalevőleg jun. 7-én Székely-Udvarhelyt tartja meg. Ez alkalomból az E. K. E. udvarhelymegyei osztálya a központ támogatásával kiadja a vármegye kalauzát szép képekkel illusztrálva. A munkát *Vajda* Emil dr. állítja össze és szintén ő fog gondoskodni, hogy minél szebb képek gazdagítsák a kalauzt. A közgyűlésre jövő idegenség bizonyára jó hasznát veendi a praktikus összeállított könyvnek.

Diszmunka Erdélyről. Nagyszabású terv megvalósításán fáradozik az E. K. E. központi választmánya. Az ezeréves kiállításra ugyanis Erdély természeti szépségeiről egy nagy diszalbumot akar kiadni. Az album 100 műlaphból állana és mindegyik lap egy-egy szebb természeti ritkaságot mutatna be kiváló festők rajzaiban. A képekhez különböző nyelveken rövid és tömör szöveg jőne. A költségek 20 000 frtra vannak előirányozva. A választmány széles körű gyűjtést indított meg e célra és reméljük is, hogy mindenki készséggel fog valamely csekélységgel hozzájárulni, hogy a szép terv megvalósuljon. Torda város már megszavazott 200 frtot, Nagy-Enyed város pedig 100 frtot.

EGYESÜLETI ÉLET.



A KÖZPONTBÓL.

Tisztikari tanács.

— 1895. év márcz. hó 9-én. —

A központ tisztikari tanácsa márcz. hó 9-én gyűlést tartott. Jelen voltak: *Sándor* József, *Szádeczky* Lajos dr., *Baróthy* Jenő alelnökök, *Radnóti* Dezső főtitkár, *Merza* Gyula főpénztáros, *Nedoroszték* János ellenőr, *Papp* György választmányi tag.

Elnökölt *Sándor* József, jegyzett *Radnóti* Dezső.

A gyűlés első tárgya *Papp* György jelentése volt a bécsi osztály szervezése előkészületeiről, melynek kapcsán bejelentette, hogy *Jósika* Samu br. miniszter 30 frttal az osztály kötelékébe lépett. A tanács mindenekelőtt köszönettel fogadja a miniszter jóindulatát és támogatását, és iiy értelemben köszönő irat küldését mondja ki. A szervezkedésre nézve elfogadja *Papp* György javaslatait, hogy az alapszabályok németre lefordítva a bécsi helytartóságnak megerősítés végett elküldessenek.

A vadász-osztály ügyében szintén *Papp* György tesz javaslatot. E szerint e célra az egyesületnek átengedi a *papfalvi vadászterületet* és kéri, hogy az osztály szervezése ügyében az előmunkálatok tétessenek meg. A tanács köszönettel fogadván az adományt, ily értelemben fog a választmánynak javaslatot tenni.

Központi értekezlet.

— 1895. ápr. 3-án. —

Az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület tagjait az elnökség ápr. 3-ára értekezletre hívta egybe. Jelen voltak *Sándor* József és *Szádeczky* Lajos alelnökök, *Radnóti* Dezső főtitkár, *Merza* Gyula főpénztáros, *Gyalui* Farkas dr. szerkesztő, *Fekete* N. Béla, *Hamvas* József, *Herepei* Iván, *Hindy* Árpád, *Hory* Béla, *Márki* Sándor dr., *Ditrói* Mór, *Ferencki* Zoltán dr., *Kozma* Ferencz; mint vendégek: *Sziklay* János dr. és *Máthé* Lajos Budapestről.

Elnökölt *Sándor* József, jegyzett *Radnóti* Dezső.

Sándor József üdvözlőlvén a megjelenteket, ismerteti az értekezlet célját, bemutatván *Sziklay* János és *Máthé* Lajos urakat, mint a kik

csupán ez értekezlet tárgya végett utaztak Kolozsvárra. Budapesten ugyanis egy részvénytársaság alakult, mely Magyarország vármegyéit és városait egy nagy munkában kiadni akarja. E vállalat az erdélyi részre vonatkozó részt és most jelesen Kolozsvárt és Kolozsvármegyét az E. K. E. segítségével óhajtaná összeállítani. Felkéri *Sziklay* János drt, hogy az ügyről részletesebben referáljon.

Sziklay János dr. köszönetét fejezvé ki az E. K. E.-nek, hogy támogatását felajánlotta, a készülő munkáról a következőket mondja : „Általános ismertetések már jelentek meg Magyarországról és egyes részeiről ; de *egy olyan nagy munka, mely az ország minden vidékét, a kulturális élet multjának és jelenének összes nyilvánulásaiban, mindenkire nézve vonzóan, érdekkeltőn, kimerítően, hiven, a gyakorlati élet szempontjából is tárgyalja, még nincsen.* Ilyen, egyedül álló, a világirodalomban mását alig lelő munka lesz a *Magyarország Vármegyéi és Városai.* A *Magyarország Vármegyéi és Városai* című műben az olvasó meg fogja lelni a megyék, városok történelmi, földrajzi, földtani, természetrajzi, képzőművészeti, néprajzi, statisztikai, hadügyi, közgazdasági stb. adatait, a kulturális : nevezetesen a közigazgatási, vallás-, oktatás-, igazság- és egészségügyi intézményeknek és viszonyoknak minden érdekes részleteit, a régi családok genealógiáját a közlekedési viszonyok, a városok és vidékek leírását. A gazdaközönységnek pontos képét adjuk a mezőgazdaságnak, hozzáértve a nagyobb gazdaságok és uradalmak leírását, megtalálják benne a tulajdonjogi, kezelési és bérleti viszonyoknak ismertetését, az iparos, a kereskedő és vállalkozó megtudhatja belőle a városok különböző iparágainak, gyárainak, telepeinek, a kereskedelmi és pénzügyi viszonyok állását, az érdekképviseltek szervezetét és e mű végre kiterjed a társadalmi, nevezetesen az egyesületi, testületi élet hű és körülményes ismertetésére is. Mindezt nem rövid, száraz, lexikonszerű modorban, hanem könnyen érthető, világos és mindenkinek kellemes olvasmányt nyújtó módon, kísérve folyton számos ismeretterjesztő, szép kiviteltű, állandó becsű képekkel, rajzokkal, térképekkel stb.

A munka egyes részleteit mind oly szakemberekkel iratjuk meg, a kik különösen az illető vidéknek kitünő ismerői. A *Magyarország Vármegyéi és Városai* tehát nem könyvekből összerótt, hanem a közvetlen tudás és megismerés alapján szerkesztett, a lehetőségig tökéletes mű lesz.

A *Magyarország Vármegyéi és Városai* tökéletessége és diszes kiállítására semmi anyagi áldozattól sem riadunk vissza és óhajtván, hogy *e munka méltó díszre és büszkesége legyen a magyar isme-*

vetterjesztő irodalomnak, a mellett, hogy én, mint szerkesztő és a szakmunkatársak is személyesen szereznünk minden körülményről tájékozást, külön megbiztuk egyik, Magyarország legtöbb vidéket ismerő munkatársunkat, hogy a leírás sorrendjén levő vidékekre utazva, ott személyesen lépjen érintkezésbe az illető vidék viszonyait ismerő írókkal és gondoskodjék a szükséges eredeti fénykép-fölvételekről és rajzokról, melyeknek rendkívül sokasága és változatossága már magában véve is valódi unikummá fogja avatni e nagy művet.

A Magyarország Vármegyei és Városai egyszerű vagy kettős, 3 vagy 6 ives, tehát 48 vagy 96 oldalas negyedrév alaku füzetekben jelenik meg és pedig havonként legalább két egyszerű, vagy kettős füzet. Az egyszerű, 3 ives füzet ára — a számos illusztráció daczára — csak 60 fillér. A teljes mű megjelenése körülbelől 5—6 évre van tervezve.

A értekezlet elvben és általánosságban kimondja, hogy örömmel hajlandó a szép terv kivitelében segédkezni és nyomban megállapítja a munkatársak névsorát, kik erre felkérendők lesznek. E szerint.

A. Kolozsvár város ismertetésének beosztása és helyi írói a következők lesznek:

1. A város leírása (Topografia, fekvése, jelentékenyebb terek, utcák és házak száma a legujabb fejlődés megemlítésével, közhivatalok, hatóságok, tanintézetek, a város területe): *Fekete Béla*; környéke: *Hangay Oktáv*. — 2. Geológiai viszonyai: *Koch Antal dr.* — 3. Népe ssége, nyelve, vallása, nemzetisége, családi viszonyok, nembeli különbség, műveltség, foglalkozás, telepítés: *Fekete Béla*. — 4. Műemlékei és nevezetes épületei: *Finály Henrik dr.* — 5. Története: *Jakab Elek*. — 6. Hadtörténete: *Gergely Sámuel dr.* — 7. Régiségletei és múkincese: *Finály Henrik dr.* — 8. Közigazgatása története: *Lindner Gusztáv*, és ugyanennek jelenkori szervezete: *Salamon Antal*. — 9. Társadalmi élet, közművelődési, társadalmi és jótékony egyesületek: *Sándor József*. — 10. Népszokások: (kalandosok) *Lindner Gusztáv*. — 11. Közművelődési intézetek, felsőbb iskolák: *Kuncz Elek*; egyetem: *Szamossy János dr.*; muzeum: *Finály Henrik dr.*; könyvtár: *Gyalui Farkas dr.* — 12. Egyházak. Történetük és jelenkori szervezetük. Ref.: *Török István dr.*; r. kath.: *Biró Béla*; ág. ev.: *Hamvas József*; unit.: *Kanyaró Ferencz*; oláh: *Moldován Gergely*; izr.: *Enyedi Mátyás dr.* — 13. Közoktatás (mult és jelen): *Kozma Ferencz*. — 14. Hirlapirodalom: *Gyalui Farkas dr.* — 15. Irodalom s színház (mult és jelen): *Ferenczy Zoltán*. — 16. Zene (nevesebb férfiak): *Farkas Ödön*. — 17. Képzőművészet és emlékei (képtár): *Széchy Károly dr.* — 18. Törvénykezés, bűnügyi morálstatisztika: *Bodor László*. — 19. Meteorológiai viszonyok: *Abt*

Antal dr. — 20. A város egészségügye: *Farkas Géza* dr. — 21. Mezőgazdaság és állattenyésztés: *Vörös Sándor*. — 22. Sport: *Teleki László* gr. (koltói). — 23. Kertészet és szőlő: *Szabó Samu*. — 24. Erdészet és vadászat: *Feilitzsch* Arthur br. — 25. Vizszabályozás: *Melitskó* Frigyes. — 26. Közlekedés (közutak, vasut, hajózás, posta, táviró, telefon). Vasut: *Északy Károly*. Posta: *Székely István*. — 27. Kereskedelem és iparoktatás története: *Kiss Sándor*. — 28. Ipar és kereskedelem története: *Békéssy Károly* dr. — 29. Pénz- és hitelügy: *Kiss Mór* dr. — 30. Műipar: *Békéssy Károly* dr. — 31. Gyárak és ipartelek, ipar, kereskedelem: *Gámán József* dr. — 32. Geneológia: *Kőváry László*. — 33. Nyelv: *Melich János* dr. (Bécs). — 34. Temető: *Békéssy Károly* dr.

B. *Kolozsvármegyére* nézve pedig:

1. A vármegye földrajzi viszonyai (hegy- és vízrajz, természeti nevezetességei): *Terner Adolf* dr. — 2. Geológiája: *Koch Antal* dr. 3. A vármegye politikai története: *Jakab Elek*. — 4. Művelődési története (általános művelődés, oktatásügy, irodalom): *Kozma Ferencz*. — 5. Hadtörténete: *Gergely Sámuel* dr. — 6. Közgazdasági története. 7. Egyházak története: a) róm. katolikus: *Biró Béla*; b) görögkatolikus, c) görögkeleti: *Moldován Gergely*; d) ág. evangélikus: *Hamvas József*; e) ev. református: *Török István*; f) unitárius: *Kanyaró Ferencz*; g) izraelita: *Enyedi Mátyás* dr. 8. Történeti nevezetességei: Várak és műemlékek: *Kőváry László*. — 9. Régiségi leletei: Óskor, rómaiak kora, népvándorlás kora, kereszt. középkor: *Findly Henrik* dr. — 10. A vármegye kiváló szülöttei a múltban és jelenben a tudomány, művészet, irodalom, politika, hadügy, közigazdaság és közigazgatás terén: *Kőváry László*. — 11. Családok: (Geneológia) *Kőváry László*. — 12. A vármegye természetrajza: a) zoológia, állatföldrajz *Parády Kálmán*; b) botanika, növényföldrajz: *Kanitz Ágost* dr. — 13. Meteorológiai viszonyok: *Abt Antal* dr. — Lakossága: Statisztikával, nyelv, vallás, nemzetiség, családi állapot, foglalkozás: *Vállyi Gábor* dr. egy. tanár. — 15. Telepítések: *Hory Béla*. — 16. Néprajz, népelet, (népszokások, nemzetiségek szerint) magyar: *Herrmann Antal* dr.; Kalotaszeg: *Jankó János* dr.; oláh: *Moldován Gergely*; szász: *Dósa Endre*; örmény: *Merza Gyula*. — 17. Közigazgatás jelen szervezete: *Bónis István* m. főjegyző; — 18. Egészségügy: *Farkas Géza* dr. — 19. Közoktatásügy: *Kozma Ferencz*. — 20. Törvénykezés, bűnügyi moralstatisztika: *Bodor László*. — 21. Mezőgazdaság, állattenyésztés: *Vörös Sándor*. — 22. Kultur-építkezés, vizszabályozás: *Melitskó* Frigyes. — 23. Erdészet és vadászat: *Feilitzsch* Arthur br. — 24. Szőlőművelés és borászat: *Szabó*

Samu. — 25. Halászat. — 26. Közlekedésügy, közutak, vasut, hajó-
zás, posta, táviró és telefon. Vasut: *Éjszaky* Károly, posta: *Székely*
István. — 27. Kereskedelem. 28. Ipar és háziipar: *Gámán* József dr.
— 29. Bányászat, kohászat: *László* József. — 30. Pénz- és hitelügy:
Kiss Mór dr. — 31. Gyárak és ipartelepek *Gámán* József dr.

Egyes községek külön ismertetése: Kolos: *Zabulik* László polgár-
mester. Bánffy-Hunyad: *Gyarmathy* Zsigáné. Mezőség: *Bónis* István.

Fürdőhelyek ismertetése: Kolos: *Zabulik* László. Jegénye: *Sala-*
mon József dr.

Mondák: *Kövény* László. *Turistaság:* *Hangay* Oktáv.

A Z O S Z T Á L Y O K K Ö R É B Ő L.



1. Kolozsvármegyei osztály.

— Választmányi gyűlés április 10-én. —

Elnökölt: *Szádeczky* Lajos dr. elnök. Jelen voltak: *Hangay* Oktáv
alelnök, ifj. *Böhm* Mihály, *Csiszár* Gyula, *Dunky* Ferencz, *Eöry* Ernő,
Fekete Gyula, *Hirschfeld* Sándor, *Kardos* Kálmán, *Kertész* György, *Pál*
István, *Török* Imre dr. és *Vörös* Sándor választmányi tagok. A köz-
ponti választmányt képviselték: *Rádnóti* Dezső főtitkár, *Merza* Gyula
főpénztáros. Előadott és jegyzett: *Gámán* József titkár.

A megelőző választmányi gyűlésen elvileg megállapított *Kárpát-*
Majális napjául, hosszabb megbeszélés után, f. évi május hó 18-át,
színhelyeül a Lövölde-helyiségét ajánlja az elnökség, a mely javaslatot a
választmány elfogadja s megbizza az elnökséget, hogy szervezze a
rendező bizottságot, a melynek a választmány hivatalból leendő tagja, és
ezen kívül a bizottságba még bevonandók a választmányon kívül levő,
de a multság sikerét előmozdítani képes ifjak is.

Hasonlóképp kimondja a választmány, hogy az egyesület turista tag-
jai számára körülbelül május hó 28-án a Bükk erdőség *Berbek* nevű
részében egy erdei kirándulást rendez, a melyre meghívja a tanítónő-
képző intézet növendékeit is, a kik egy ily kirándulás rendezése iránt
az elnökségnél megelőzőleg kérdést tettek.

A *Szathmáry* Elek tulajdonában levő ugynevezett *Báthory-ház* át-
alakítás alá kerülvén, elnök felveti, hogy most már időszerű volna az
osztály egy előbbi határozatához hiven a történelmi emléktábla szöve-
gének megszerkesztése és az új épületnek táblával megjelölése ügyé-

ben egy bizottságot kiküldeni, annál is inkább, mivel az emléktábla költségeire a ház tulajdonosa már megelőzőleg 100 frtot felajánlott. A választmány határozatilag kimondja, hogy a Báthory emléktábla felállítását örömmel eszközöli, a kivitelre *Szadeczky* Lajos dr. elnöktele alatt *Márki* Sándor dr., *Kőváry* László, *Pál* István és *Hangay* Oktáv urakból álló bizottságot kéri fel. Felhatalmazza továbbá az elnökséget, hogy a mennyiben az emléktábla kivitele művészeti és történelmi jelentőségénél fogva esetleg több költséget igényelne, mint a mennyi már rendelkezésünkre áll, azt ez elnökség belátása és a szükség szerint az osztály pénztára terhére folyósíthassa.

Titkár felolvassa az *Andrássy* Tivadar gróf uradalmi intézőségének előbbi levelünkre adott válaszát, a mely szerint a *Dobrinai turistalak* építéséhez még ez évi május hóban hozzá fognak és szeptember hóban remélhetőleg készen fog állani a turisták befogadására. Ez értesítést nagy örömmel fogadja a választmány s midőn a készségeért köszönetének ad kifejezést, egyuttal elhatározza, hogy a nyár folyamán egy Dobrinba rendezendő kirándulás alkalmával személyesen fog az építkezés előhaladtában gyönyörködni, az őszön pedig a lak felavatására okvetlen rendez egy ünnepélyes kirándulást.

A f. évi rendes közgyűlés napjaul a választmány április hó 28-át tüzi ki, s megbizza az elnökséget, hogy a meghívókat a tagoknak és az érdekelteknek minél szélesebb körben küldje ki.

Elnök előadja, hogy értesülése szerint a Dréher-czég a Hója erdőben egy étkező- és táncz helyiséggel összekötött sörcsarnokot szándékozik emelni, s az engedélyért már be is nyujtotta kérését a r. cath. Status igazgató tanácsához; ennek előrebocsátása után indítványozza elnök, hogy a kérés kedvező elintézése érdekében tegyünk közvetítő lépéseket, mert turistaságunk fejlesztése, a nagy közönség rég hangoztatott óhaja mind kielégítést nyer, ha e rég szükségessé vált pihenő és üdülő hely a kirándulók által nagyon látogatott erdőrészen engedélyezve és felépítve lesz. — *Vörös* Sándor, *Pál* István és *Kertész* György — utóbbi mint az igazgató-tanács által e kérdésben kiküldött szakértő — felvilágosító felszólalásai után kimondja a választmány, hogy a tervbe vett Hója mulatóhely létesítése érdekében pártoló kérést terjeszt az igazgató tanács elé.

Elnök bejelenti, hogy Kolozs-Monostor tizedben ez idő szerint ásátások folynak és a régi apátsági templom helyén már is sok érdekes régiségre és műemlékre akadtak, indítványozza, hogy a közelebbi napokban egy kis sétát rendezzen oda az osztály; a terv helyesléssel lőn fogadva s elnök megbizást nyer a rendezésre.

Központi főtitkár bejelenti, hogy *Papp* György egyesületi tag Pappfalva község határában fekvő vadászterületét az egyesület tagjainak 4 évi használatra felajánlotta; ennek alapján a központ az egyesület vadásztagjainak kívánságukra készséggel ad a jelzett területre jogosító vadászati engedélyt. — Szolgál örvendetes tudásul.

2. Udvarhelyvármegyei osztály.

— 2. Hangversenyvel összekötött estély 1895. márcz. 23-án. —

Udvarhely városának intelligens közönsége sokat áldoz a közügyeknek és ha tekintetbe vesszük, hogy talán széles Magyarországon nincsen olyan egyesület, melynek városunkban tagjai ne volnának: méltán mondhatjuk, hogy itt a hazafiság oltárára mindenki áldozatot hoz. Ezeknek előrebocsátása után érthető az, hogy a különben is óriási munkásságot kifejtő alispánunknak nemcsak sikerült — több mint száz tagból álló — E. K. E. udvarhelymegyei osztályt megalakítani, de az már zsenge korában olyan fényes jelét adta életrevalóságának, melyből biztosan következtethetjük, hogy nemcsak élni, de virágozni, sőt gyümölcsöt hozni fog.

Ugyanis, a még bölcsőjében ringó egyesület, márczius 23-án este, a m. kir. állami főreáliskola tornatermében, hangversenyt tartott. Emez estély fényesen sikerült, a mit bizonyít az, hogy társadalmunk színét-javát ott láttuk, ott voltak az állami, megyei, városi tisztviselők, ott voltak a közös hadsereg tisztjei, kereskedők, iparosok és ott volt a vidék intelligentiája is. A jó kedv általános volt. Az egyesületnek a hangverseny 51 frt 49 krt jövedelmezett. A hangverseny és az előzmények leírásában tartsunk sorrendet.

Az E. K. E. udvarhelyi osztályának választmánya még február hóban megkereste a központot, hogy tagjai közül nevünkben kérjen fel valakit, ki lejöve hozzánk, felolvasásával hangversenyünk fényét emelje. Kérésünknek fogantja volt, mert *Szádeczky* Lajos dr. egyet. tanár és *Moldován* Gergely dr. kartársa kíséretében hozzánk lerándultak és megjelenésükkel bennünket megtiszteltek. Márcz. 23-án délután a vonattal jöttek vendégeink városunkba. Az állomáson a választmány élén megjelent *Ugron* János és az érkezőket *Vajda* Emil, mint a hangversenyt rendező bizottság feje, üdvözölte rövid, de csinos beszéddel, melyet *Szádeczky* Lajos az ő és kartársa nevében melegen köszönt meg.

Az nap este folyt le a hangverseny, mely 8— $\frac{1}{2}$ 11 óráig tartott. Városunk első zenekara a „Hunyadi“ operából előadott nyitányá-

val felvillanyozta a közönséget, melyet *Vajda* Emil dr., *Hoffmann* Sándor, *Kohn* Ármin és *Nagy* Gyula urakból álló művésznegyves játéka tapsviharra fokozott.

Előadták Schubert: a) Allegro moderata D moll. b) Menuetta. Beethoven. c) Andante con motto quasi Allegretto A moll. d) Thème Russe. F dur.

A közönséget az igen szépen és összhangzón előadott művészi játék annyira elragadta, hogy csak akkor szünt meg tapsolni, midőn ráadásul még egy darab eljátszásához fogtak.

Nagy Gyula urnak itt különösen köszönetet mondunk, ki nem kimélve költséget és fáradságot, a legnagyobb nehézségeket is legyőzte, hogy lejöhessen a hóval borított Hargita vidékéről közénk és estélyünkön szerepeljen.

Ezután *Szádeczky* Lajos dr. egyetemi tanár felolvasása következett, kit rokonszenves megjelenése, határtalan szivessége, hogy a központból városunkba jönni kegyes volt, a közönséget lelkes éljenzésre és tapsra hangolta már akkor, mikor a felolvasó asztalhoz lépett. *Székely történetek és históriák* czim alatt csevegve beszélt el egy pár tragikomikus epizódot a székelyek életéből, a mit történeti kutatásai közben tapasztalt. A vidám hangulatra fokozott közönség szívesen hallgatta a felolvasást, midőn elmondotta, mint nézték őt tekergő irnoknak, rablóvezérnek, betörőnek, adóvégrehajtónak stb. E történetkéek fényesen bizonyítják a székely nép bizalmatlanságát, furfangosságát, ravaszságát és agyafurtságát. A felolvasás után újra felhangzott az éljen és a szünni nem akaró taps.

Török László, a m. kir. áll. főreálisk. VII. oszt. tanulója ügyes és csinos czimbalomjátékával érdemelte ki a hallgatóság rokonszenvét.

Embery Árpád r. kath. főgymn. tanár a színészetet ecsetelő tréfás monológiával, melyet maga írt és ügyesen adott elő, a közönséget vidám hangulatra hozta. *Gálfy* Kálmán a kereszturni járás szolgabírája a már nála megszokott színezéssel szavaltta Rédigér *A dalnok iskolája* czimű költeményét.

Vajda Emil dr., a m. kir. áll. főreálisk. tanára, az udvarhelyi társas összejövetelek, koncertek, bálók, fillérestélyek, kirándulások stb. stb. rendezője és fáradhatlan résztvevője, hegedűn adta elő *Boka kesergőét*, oly tüzzel, preczizitással, művésziességgel, kísérve *Demény* Ferencz m. kir. törvényszéki bíró neje szép és ügyes zongorajátékával, hogy a közönséget az összhangzó játék szünni nem akaró tapsra tüzelte, mely ének akkor ért véget, midőn ráadásul *Huber* Károlynak *Rákóczy ndulójára* írt ábrándját adták elő.

A hangversenyt a helybeli daloskör népdal-indulója zárta be, mely méltó befejezője volt az estélynek. Az a daloskör, mely már országos dalversenyekről koszorúzottan jött haza, most is elragadta énekével a közönséget.

A koncert után a hallgatóság nagy része a főreáliskola internatúsának éttermében kedélyes vacsorára gyült egybe. A cigány zene és bor mellett csak hamar felvillanyozódtak a vacsorálók és kezdetét vette a tósztozás, melyet *Ugron* János, a vendégekre üritvén poharát, kezdett meg. Majd egymásután következett *Szádeczky* Lajos dr., *Bod* Károly dr., *Moldován* Gergely dr., *Vajda* Emil dr. köszöntője. A kedélyes társaság messze éjfélén túl mulatott együtt ama reményben, hogy a vendégek tiszteletére rendezett alispáni ebéden annak folytatása leend. Fájdalom! a sors könyvében más volt megírva, mert *Moldován* dr. Kolozsvárról kapott telegram következtében, a reggeli vonattal távozott, vele utazott *Szádeczky* dr. is. Utközben Székely-Kereszturon megnézték *Borbély* Samunak, a m. kir. tanítóképző-igazgatójának szép gyűjteményét, érdekes adatokat találván ott a székelyek történetére vonatkozólag.

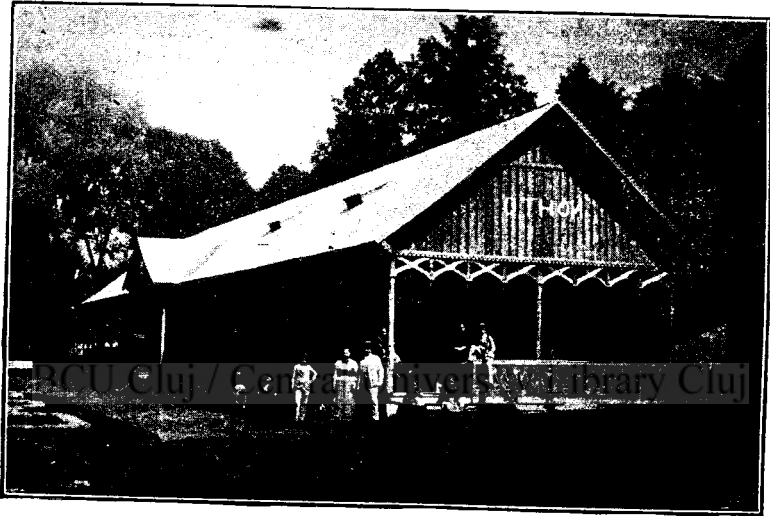
— 2. Választmányi gyűlés 1895. apr. 12. —

Apr. 12-én d. u. ülésezett az E. K. E. udvarhelyvármegyei osztályának választmánya, melyen következő fontosabb tárgyak kerültek szóba. Az Emke látogatása alkalmával Parajd, Korond, vagy Homoród fürdő, szentkeresztbányai vasgyár, lövétei vasbányák és homoródmási barlanghoz való kirándulások vezetésére, *Mezey* Ödön dr. elnökle mellett 15 tagból álló bizottságot küldött ki. A választmány beható tanácskozás után, összeállította a kirándulások programját, költségeit, utirányát stb. Egy napi kirándulás személyenkint 4 frtba, két napi 8 frtba fog kerülni. Tudomásul vette *Molnár* Károly jelentését a koncert jövedelme és pénztárára vonatkozólag. A pénztárban 115 frt és néhány kr van. Elhatározta, hogy a hangversenyen szereplőknek jegyzőkönyvi köszönetet szavaz, melynek szerkesztésével és szétküldésével *Pogány* Kornél titkárt bízta meg.

TESTVÉREGYESÜLETEK KÖRÉBŐL.

A pécsi **Mecsek egyesület** 1894. évről szóló jelentését küldötte be hozzánk. A tevékeny egyesület az 1893. évben megkezdett tervet a lefolyt évben majdnem mind megvalósította. Így átadta a közforgalomnak a Kardos-utát, mely 1300 m. hosszúságban nyulik el és

a Mecsek gerinczére vezet. Működésének második eredménye a *Pécs és környéke* cz. kalauz kiadása. Tervbe vette még Pécs vidékének turisztasági térképe kiadását. Szorgalmasan dolgozott továbbá az utjelzéseken és újabb kilátók létesítésén. Van az egyesületnek 708 tagja. Bevétele 1831 frt 20 kr, kiadása 1654 frt 10 kr volt. A jelentést *Kiss József* főreáliskolai tanár, titkár állította egybe a tőle megszokott pontossággal és ügyességgel.



Korond fürdő.

F Ü R D Ő Ü G Y.



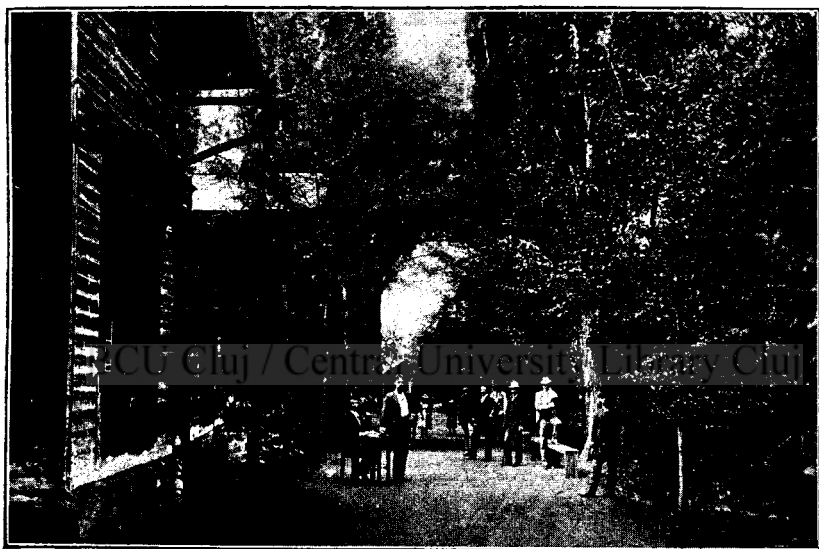
Korond-fürdő.

Udvarhelyvármegyében a fenyvesektől környezett Korond patak völgyében terül el a híres korondi fürdő 534 m. magasságban a tenger színe felett. Székely-Udvarhelyről az utolsó vasuti állomástól 3 óra alatt érünk a fürdőre. Udvarhelyről olcsón kényelmes bérkocsik kaphatók.

A telep minden oldalról erdőkoszoruzta hegyek által övezve nagy kiterjedésű, részben lombos, részben fenyőfák által alkotott kellemes sétahelyekkel gazdagon ellátott díszes parkban foglal helyet. Az új tulajdonos *Gáspár Gyula* 3 év alatt a fürdőt teljesen

ujjá alakította; az ivó forrást, melynek csodás hatását sokan áldják egy század óta, a legtökéletesebb emelő készülékkel látta el, tükör és kád-fürdő házat, valamint 3 uj villát épített, a régieket átalakította, újból burorozta, a parkot fenyő ültetvénynyel, rózsa és diszvirágok csoportjával nagyobbította.

Korond mint klimatikus gyógyítóhely is páratlan, mert havasi levegője minden időben enyhe, mérsékelted nedvesítő sóval telített, pormen-



Korond fürdő.

tes. Ásványviz forrásai közül az ivó forrás vize *Hankó* Vilmos dr. állítása szerint, nagyon értékes vasas savanyú viz, mely mint élvezeti ital is kellemes; a sósforrás vize pedig egyike a legkitünőbb sósvizeknek. Az ivó forrás közelében levő vasas forrásokat és a sósforrást 2—2 tágas tükör fürdőbe foglaltatta, az utóbbit a fürdő közelében lecsatornáztta. E vizekből meleg fürdőt is készítenek.

A különböző források, a páratlan levegő, tejkura nagyon kiterjedt javalati kört alapít meg Korondnak. Gümőkór, a légző- és emésztő szervek hurutja, vérszükség, görvélyesség, leginkább a gyermekkori csontgörvély, csuz, köszvény, aranyeres bántalmak, izzadmányok, bőrbetegségek amaz esetek, a melyben Korond kitünően bevált gyógyító fürdőnek, s mint olyant, a mely *a kor színvonalán áll*, a m. kir. belügyminiszter is 8605 szám alatt elismerte.

A korondi „Ivóforrás“ egy literjében van 2.400 gr. sz. r., ebből 1.355 kétszer szénsavas mész, 0.355 kétszer szénsavas natrium, 0.225 gr. kétsz. széns. magnes, 0.181 gr. chlormagnez. 0.054 gr. kétszeres széns. vas, a szabad szénsav 2.415 gr., vagy 1073 k. c. Hőfoka 12° C.

A „Sósforrás“-ban van 156.290 gr. szilárd r., ebből 153,614 chlor-natrium, 1.141 kénsavas mész, 0.371 kénsavas natrium, 0.522 gr. kétsz. széns. magnes, 0.133 gr. kétsz. széns. vas, 0.124 gr. kétsz. széns. natrium, szabad szénsav 1.001 gr., vagy 508 k. c. Hőfoka 18°.

Korondon a fürdőidény július 1-sején kezdődik. Lakások napi 50 kr. díjtól felfelé kaphatók, zene és gyógy díj egész idényre 6 frt, hideg fürdők ruhával 20 kr. A nagy vendéglőben a koszt jó és olcsó, ebéd 4 és 5 tál étel havonta 28 frt kihordva; ben a vendéglőben reggeli, ebéd, vacsora egy személyre 1 frt 20 kr.

A lakást szükséges jó előre megrendelni július 1-ig *Gáspár Gyula* fürdőtulajdonosnál Marosvásárhelyen, július 1-től a fürdőigazgatósnál Korondon. Prospektusok kívánatra díjmentesen a tulajdonostól kérendők, hol e gyógyviz szétküldési főraktára van. 1 literes palaczkviz üvegcsereével 7 kr. Főraktárak: Kolozsvárt *Hirschfeld* Sándornál, Tordán: *Bernád* és *Polonyi*-nál. Szászrégenben: *Troniusz* Károlynál, Szászvároson: *Hollitzer* J.-nél, Nagy-Várádon: *Janka* A.-nál.

E gyógyító vízről első szaktekintély *Purjesz* Zsigmond dr. egyetemi tanár véleménye: a korondi főkut vizét a légzési, emésztési és vizeleti szervek hurutus bántalmai ellen kitünő sikerrel alkalmaztam.

Fürdőorvos *Simó* Zsigmond dr., lakik Nyárad-Szeredában, van kézi gyógytár, elsőrendű cigány-zene, olvasó terem napi lapokkal, gyermek torna, tekepálya, muszka kugli, társas játékok, tombola, hangverseny, szép kiránduló helyek: *Firtos vára*, *Holló-kő*, *Arcsó-Liget*, a parajdi gyufagyár és sóbányák, a pizstrangászat.

A kászoni fürdő gyógyítóforrásai.

A kies kászoni fürdő kitünő gyógyító-tényezői közül a *Főkut*, *Borviz-kut*, *Szemviz-kut* vizeit chemiai vizsgálat alá vevén, azok egy-egy literében a következő alkotórészeket találtam:

	Főkut.	Borviz	Szemviz.
Natriumbicarbonat	— — — — 1.6332	— 0.6424	— 0.0818 gr.
Calciumbicarbonat	— — — — 2.4109	— 0.8752	— 0.2187 „
Magnesiumbicarbonat	— — — — 0.2694	— 0.1739	— 0.0498 „

	Főkut.	Borviz.	Szemviz.
Vasbicarbonat — — — — —	0.0473	0.0759	0.0063 „
Manganbicarbonat — — — — —	0.0037	0.0064	0.0019 „
Chlorlithium — — — — —	0.0704	—	— „
Chlorkalium — — — — —	0.0618	0.0329	0.0075 „
Chlornatrium — — — — —	0.0649	—	— „
Jodnatrium — — — — —	0.0070	—	— „
Calciumsulfat — — — — —	0.0059	0.0420	0.0154 „
Lithiumbicarbonat — — — — —	—	0.0291	0.0058 „
Kaliumbicarbonat — — — — —	—	0.0035	0.0023 „
Aluminium oxid. — — — — —	—	—	0.0018 „
Kovasav — — — — —	0.0447	0.0797	0.0383 „
Borsav — — — — —	Nyomok	—	Nyomok.

Összesen: 4.6222 — 1.9610 — 0.4296 gr.

Szabad szénsav — — —	2.4487	1.9801	1.2503 gr.
Szabad szénsav térfogata —	1242.3cc.	1004.6cc.	625.1 c. c.
Kénhidrogén — — —	—	—	0.0006 gr.
Hőmérséklet — — —	9.3°C	8.5°C	10 OC

A kászoni „Főkut“ vize kitűnő *lúgos savanyú víz*, nagy szabad- és félig kötött szénsav-, valamint jelentékeny natriumbicarbonat — tartalommal. A víz lényeges alkotó részei még: a lithium és a jod.

A hasonló természetű ásványvizek között leginkább a giesshübeli Ottó-forrás vizével hasonlítható össze. A giesshübeli vízben a natriumbicarbonat mennyisége: 1.192 gr., a szabad szénsavé: 1205 cc. A Főkut vizében a natriumbicarbonat mennyisége: 1.6332 gr. a szabad-szénsavé 1242 cc. A vizet tisztasága, előnyös összetétele elsőrendű üdítő- és asztali itálnak s kitűnő gyógyítóvíznek minősíti.

A víz szénsavtartalma páratlannak mondható. Összehasonlítva szénsavban leggazdagabb vizeinkkel, azokkal diadalmasan kiállja a versenyt.

A sziklából fakadó pompás víz orvosi tapasztalat szerint kitűnő hatásának mutatkozott a légző- és emésztőszervek hurutos megbetegedéseiben, köhögésnél, rekedtségnél, köszvényben, vesebajokban, görvélyes betegségekben. Az elemzés magyarázatát adja a víz ezen hatásainak.

A „Borviz“ kut vize *vasas savanyúvíz*. Összetételére nézve legközelebb áll a spaai Souveniere, — a hazaiak közül a lublói Amália vizéhez. Előnye a vasas vizek felett, hogy a vasbicarbonat és a többi carbonatoknak egymáshoz való viszonya olyan, hogy a vasnak az

emésztésre káros hatásától nem kell tartani. A víz a sápadtság, vérszegénység, gyengeség és vérszegénységen alapuló idegbetegségek esetében rendelhető.

A *Szemviz-forrás* vize földes, kénes víz. A víz gyomor- és bélhurutban, scrofulozis-, csusz és bőrbajok ellen használható.

A nagy jövőre hivatott kászoni fürdő- és forrás-telep *Balásy* Lajos csikmegyei nagybirtokos tulajdonát képezi.

Hankó Vilmos, dr.

A **bodoki Matild-víz a székes-fővárosban.** A bodoki Matild-víz kitünő tulajdonságait a hír szárnyára vevén, egyre-másra érkeztek György Józsefhez, a víz bérlőjéhez a megrendelések még Budapestről is, a mely tudvalevőleg el van árasztva hazai és külföldi ásványvizekkel. Ez a körülmény indította György Józsefet arra, hogy a fővárosban nagyobb raktárt állítson. A raktár kezelője Nemes, Podmaniczky-utczai jóhírű fűszerkereskedő.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Bodoki MATILD-FORRÁS

különösen kötött szénsavban és szénsavas natriumban
rendkívül gazdag

kristálytiszta, égvényes, vasas savanyúvíz.

Elsőrangú aczél-forrás!

A viláfgorgalomban legfelségesebb, legolcsóbb és legegészségesebb, megfelelő szakértelemmel, természetihűen kezelt, a maga nemében páratlan vasas savanyúvíz.

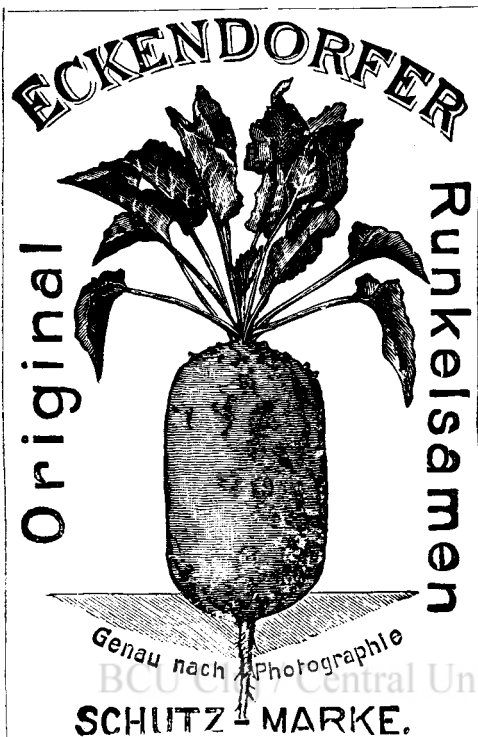
Legelegánsabb borvíz

Vérszegénységen alapuló betegségeknel, a gyomor és az idegrendszer bántalmainál és női bántalmaknál megbecsülhetlen gyógyítóhatású kellemes ital! A „Matild“ víz szétküldése Sepsiszentgyörgy vasuti állomásraól eszközöltetik, rendkívüli olcsó árszámítás mellett. Tisztább, egészségesebb és kellemesebb ivóvizet képzelni sem lehet ennél!

Tisztelettel **György József,** a forrás kezelője,

(1)

Bolok (Háromszékmegye.)



Eredeti eckendorfi

Ré pamagot

termel

Bielefeld Németország
melletti Eckendorfban
levő

Lovag Borries-féle

jóságok kezelősége.

*

Árjegyzék ingyen.

(2)

AZ ÁSVANY-VIZEK KIRÁLYA

A BORSZÉKI SAVANYUVIZ.

Van szerencsénk a n. é. közönség tudomására juttatni, hogy **Kolozsvár és vidéke** részére a «Borszéki vizek» kizárólagos főraktárát

HIRSCHFELD SÁNDOR

fűszer- és csemege-kereskedőnek adtuk át.

A „BORSZÉKI VIZ” valódi minőségben a fő- és Kossuth-forrásokból állandóan van főraktárunkban liter és fél literes palaczkokban, kitűnően dugaszolva, zinn-kupakkal és czimkével ellátva.

Kolozsvár n. é. közönségének kedvezményt nyujtva, az árakat a legutányosabban állapítottuk meg.

A Borszéki borvizek árai szabadon:

1 liter Borszéki víz, cserével 10 kr., üveggel 16 kr. — 10 üveg vételnél egy krral olcsóbban.
Félliter Borszéki víz, cserével 7 kr., üveggel 11 kr. — 10 üveg vételnél fél krral olcsóbban.

Kérjük a n. é. közönség nagybecsű bizalmát és pártfogását — kiváló tisztelettel.

(3)

LÁZÁR és VERZÁR, a borszéki forrásvizek bérlői.

The Gresham

életbiztosító-társaság Londonban.

(4)

Magyarországi fiók:

BUDAPEST, FERENCZ-JÓZSEF-TÉR 5. 6 SZ.
a társaság házában.

Ausztriai fiók:

BECS, GISELLASTRASSE 1. SZÁM ALATT
a társaság házában.

A társaság vagyona 1892. június 30-án frk — — — — 125.805,151.—
 Évi bevétel biztosítások és kamatból 1892. évi jun. 30-án frk 22.840,056.—
 Kifizetések biztosítási és járadéki szerződések s visszavásárlások stb. után a társaság fennállása óta (1848) frk. — 271.905,620.—
 A legutóbbi tizenkét havi üzleti idő alatt a társaságnál frk 125.732,050.—
 értékig nyújtattak be ajánlatok, miáltal a társaság fennállása óta benyújtott ajánlatok összértéke frk — — 1.853.916,605.—
 értékre megy. — Prospectusokat és minden közelebbi felvilágosításokat Erdély minden nagyobb városában az ügynök urak

ÉS A VEZÉRÜGYNÖKSÉG KOLOZSVÁRT AD.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

A székelyföldi ásványvizek páratlanja.

„RÉPÁTI”

a legjelesebb égvényes savanyuvíz, mely kiválóan szénsavas vegyi összetétele, rendkívüli dus, főleg kötött szénsav-tartalma s kellemes ize folytán ritkítja párját a kontinensen.

Elsőrangú gyógyital emésztési és vizeleti nehézség eknél vese és gyomor bajokban, gyuladással hólyag- és kőszvényes bántalmak ellen stb.

Főuri kedvencz ital, határozottan a legkedvesebb pezsgő borviz.

Mint a belső szervezetre betegségei ellen legkellemesebb és leghatásosabb s egyszerűen legolcsóbb gyógyítószert, úgy is mint páratlan élvezeti italt a „répáti” ásványvizet minden ezeltudatos elfogulatlan ivónak rendes használatára lelkiismerettel ajánlhatom. A „répáti” gyógyvíz szétküldése Kézdi-Vásárhely vasúti állomásról eszközöltetik.

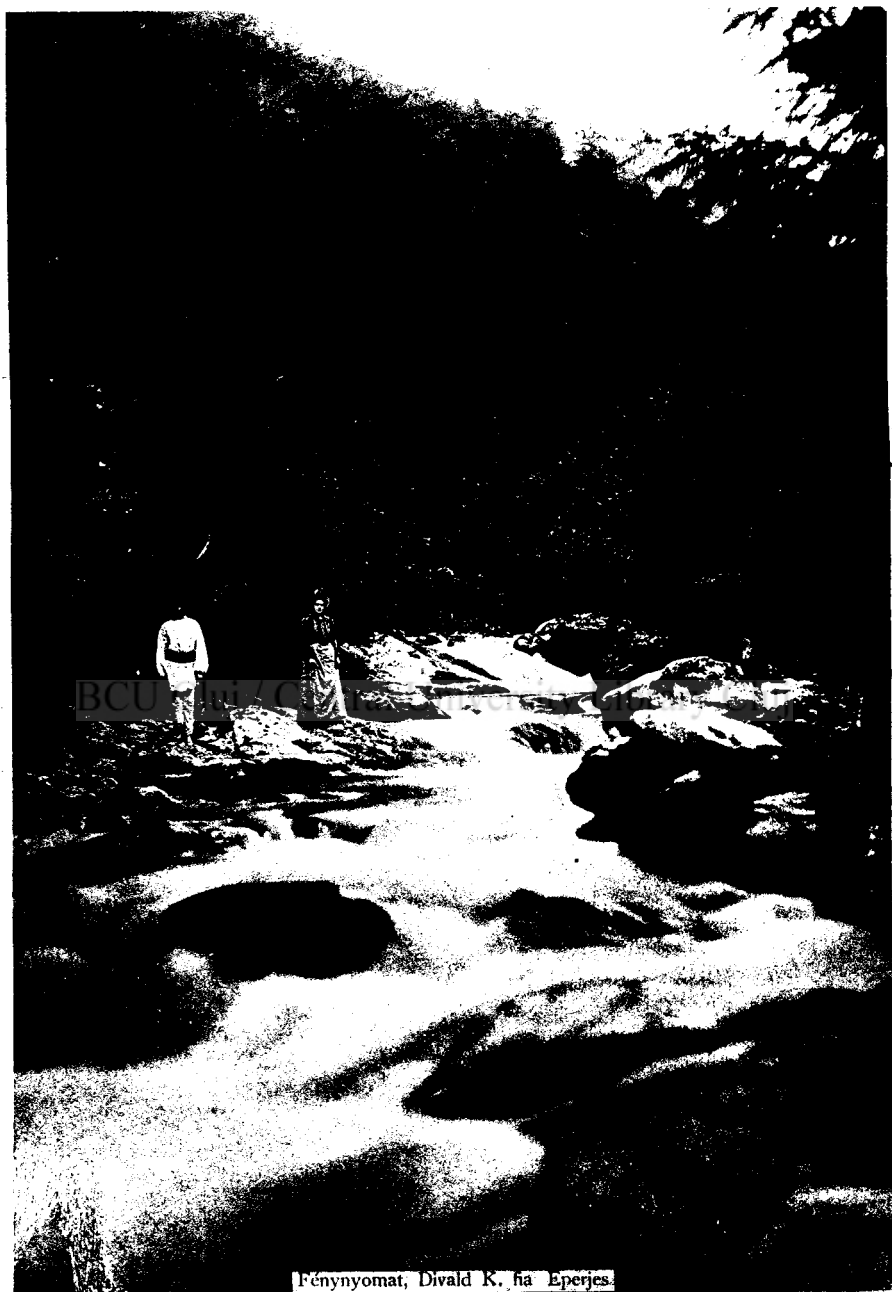
Tisztelettel a forrás kezelője:

GYÖRGY JÓZSEF.

Bodok (Háromszék.) hová, mint központba, a megrendelések intéztetni kéretnek.

BCU Cluj / Central University Library Cluj





Fénynyomat, Divald K. fia Eperjes.

Györke Lajos felvétele.

Zuhogó a felső-szombatfalvi völgyben.